

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU, VE KALKINMAKTA OLAN ÜLKELER

İzzettin Önder

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

1 — Giriş :

II. Dünya Savaşını izleyen dönemlerin en ilginç gelişmelerinden biri de uluslararası ekonomik birleşme eğilimleridir. Günümüzde bu tür altı örgüt bulunmakla beraber, hiç biri tam olarak diğerine benzememektedir. Belki de aralarındaki tek müşterek nokta, hemen hepsinin II. Dünya Savaşından sonra, özellikle 1960 lar döneminde başlatılmış olmasıdır. 1960 da kurulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ile Lâtin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA) gibi bazı kuruluşlar en yenileri gibi görülebilir. Buna mukabil diğer bir kısım kuruluşlar çok daha eskiye dayanır, bunun en belirgin örneğini kuruluş tarihini 1917' lere kadar götürebileceğimiz Doğu Afrika Müşterek Pazarı (EASM) oluşturur(1). Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)* ise 25 Mart 1957 de imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur.

Bütün ekonomik örgütlerin kendi özel amaçlarının bulunacağı doğaldır. Geniş anlamda, hemen bütün örgütlerin genel amaçlarının ekonomik olduğu söylenebilir. «Ekonomik» sözcüğü ile, üye ülkelerin ekonomik büyümeleri, iç ve dış istikrara kavuşmaları, ve refah düzeylerinin yükselmesi kastedilmektedir. Ancak, bu amaçlar dizisini her bir ülke açısından daha detaylı

* Toplulukların isimlerinin baş harflerinden oluşan kısaltmalar İngilizce isimlerden oluşturulmuş sadece (AET) türkçe isimlerden oluşturulmuştur.

olarak ele aldığımız zaman, aralarında farklılıklar olduğu görülür. Örneğin, üye ülkelerin bir kısmı, plânlama yöntemi ile uzun dönemli ekonomik büyümeye ağırlık verirken, diğerleri kısa-dönemli kaynak dağılımı sorununa eğilmektedir (2).

Ekonomik amaçlar açısından görülebilen bu farklılıklardan ayrı olarak, üye ülkelerin temel niteliklerinde de önemli değişiklikler görülebilir. Bir uçta, politik birliğe ilk adım olmak üzere kurulmuş ekonomik birlikler yer almaktadır. Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) ve Merkezî Amerika Müsterek Pazarı (CACM) bu tür örgütlerin iyi örneklerini oluşturur. Bu tasnifin diğer ucunda ise, sadece ekonomik amaçlı örgütler bulunmaktadır(3). Bunların politik birliğe yönelik fazla bir amacı yoktur. Bunların amacı, kaynak dağılımı, istikrar ve büyüme gibi daha çok ekonomiktir. Bu ikinci kategoriye, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) iyi bir örnektir. Bütün diğer örgütler iki uç arasında bir yere yerleştirilebilir.

Çeşitli ekonomik örgütleri tasnif etmenin ikinci bir yolu da, bunları ekonomilerinin organizasyon tiplerine göre sıralamaktır. Bir uçta, ekonomilerini merkezî plânlama ile yürüten birlikler yer almaktadır. Örneğin, COMECON bu tür bir kuruluştur. Diğer uçta ise EFTA veya AET gibi piyasa mekanizmasının hâkim olduğu örgütler yer almaktadır.

Birlikleri iki ayrı esasa göre tasnif ettikten sonra, genellikle politik eğilimli ekonomik birliklerde çoğunlukla merkezî plânlama uygulandığı halde, politik olmayan ekonomik birliklerde ise piyasa mekanizmalarının ağırlıklı olduğu ileri sürülebilir.

Ekonomik birliklerin kurulmaya başladığı 1960'larda bu fikir yaygın bir kabul görürdü. Zira, o dönemlerde, salt ekonomik gerekçelerle kurulan ekonomik birliklerde genel plânlama yoktu ve ekonomik sorunların çözümünde sadece piyasa mekanizması hâkim idi. Aynı şekilde, politik yönü ağır basan COMECON gibi birliklerde ise, merkezî plânlama ekonomik ve politik amaçlara ulaşmada hâkim bir yöntemdi. Ancak günümüzde, iki nedenle bu iddia fazla geçerli olamamaktadır. Bir defa, piyasa mekanizma-

sına bağı olan birliklerde ve tüm ÷lkelerde plânlama giderek yaygın bir uygulama alanı bulmaktadır. Örneğın, son yıllarda AET ÷lkelerinde plânlama önemli ölçüde uygulamaya koyulmuştur(4). Böylece, AET içinde, piyasa mekanizmasına karşı plânlama giderek daha yaygınlaşmaktadır. İkinci sebep ise, plânlama kavramının farklı ÷lkeler açısından farklı anlamlar taşımasıdır. Plânlama, sadece bir kıtapta yazılı kurallar dizisini oluşturmamaktadır. Bu kavrama daha geniş bir anlam verilmelidir. Her toplumda çeşitli ekonomik kararlar alınmaktadır. Bütün bu kararların bir çeşit kapsayıcı plânlama olmadığı da doğrudur. Ancak, söz konusu kararların, zımni olarak kabul edilmiş amaçlara ulaşmak için atılan adımlar olduğu kabul edilebilir.

Bununla birlikte, plânlamaya karşıt olan piyasa mekanizmasının farklı birliklerde farklı işlevler gördüğü bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında, AET, plânlama kutbundan daha çok piyasa mekanizması kutbuna yakın gör÷lmektedir. Diğer bir ifade ile, AET Antlaşması ile, öngör÷len amaçların piyasa mekanizması yolu ile gerçekleştirileceğı varsayılmaktadır. Bu bağlamda serbest piyasa mekanizması, ÷lkelerin biribirleri arasında ve kendi içlerinde serbest piyasa mekanizmasının geçerli olması demektir. Ayrıca, serbest rekabet koşullarının tam olarak sağlanabilmesi açısından, sadece ÷lkelerarası mal ve hizmet akımlarının serbest olması yeterli olmayıp, emek ve sermaye akımlarının da serbest dolaşıma tâbi tutulması gerekmektedir.

AET'yi piyasa mekanizmasına yakın ve politik bir birliğe yönelik bir yere oturtuktan sonra, birliği daha belirgin olarak tanımlayabiliriz. AET, politik birlik amacı ikinci derecede kalan ve ekonomisi serbest piyasa kuralları üzerine oturan bir birliktir .

Birlik içindeki ÷lkeler arasında serbest piyasa mekanizmasını işler hale getirebilmek için, her türlü malî ve fizikî engeller ortadan kaldırılmalıdır. Böylece, öncelikle gümrük vergileri ve buna ilâveten, millî sınırlar arasında bir çeşit malî engeller olarak gör÷len sair dolaylı vergiler önem kazanmaktadır. Bu çeşit malî engeller, bunların engelleyici nitelikteki özellikleri ortadan kalkacak veya, hiç olmazsa, azalacak şekilde ayarlanmalıdır. Tüm

bu malî önlemler, bir yandan üye ülkelerin diğer yandan, bir bütün olarak, topluluğun refahını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Zira, serbest piyasa ekonomisi yaratarak, üretim ve değişimde Pareto optimumları gerçekleştirilmiş olacaktır.

Ancak, farklı ekonomik durumda olan ülkelerin yukarıda belirtilen koşullarda bir araya gelmesi, dış ticaret teorisi açısından optimal koşulları yerine getirebilirse de, bazı önemli sorunları ortaya çıkartır. Acaba, ekonomik olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir araya gelmesinin ikinci tip ülkeler üzerindeki etkisi ne olabilir? Bu sorun, çalışmanın ikinci yarısının temel konusunu oluşturmaktadır. Birinci yarıda ise AET inceleme konusu edilecektir.

Takip eden bölümlerde, önce Roma Antlaşmasının bir değerlendirmesi yapılacaktır. İkinci olarak, birliğe kalkınmakta olan ülkelerin (Türkiye ve Yunanistan gibi) katılması ve bu katılımın sözkonusu ülkeler üzerindeki etkisi incelenecektir. Çalışmada kamu harcamaları yönü ele alınmamaktadır.

2. Roma Antlaşmasının Kurumlarının Değerlendirmesi

AET, 25 Mart 1957 tarihinde taraflarca imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Bu antlaşma ile, altı Avrupa ülkesi (Batı Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) millî hâkimiyetlerinden bir bölümünü Antlaşma müesseselerine devredeceklerini taahhüt ediyordu. Bundan dolayı, Roma Antlaşmasının, bir çeşit uluslararası üstünlük özelliği vardır. İlk bakışta, üye ülkelerin millî hâkimiyetlerinin bir bölümünden, hiçbir zor olmadan vazgeçmeleri abes görülebilir. Böyle bir davranışın ekonomik gerekçesi, her ülkenin bu Antlaşma ile refah düzeyini yükselteceği düşüncesinde aranmalıdır. Bu itibarla, Antlaşmanın amaç ve kurumlarını incelemek gerekmektedir.

2.1. AET'nin Amaçları:

Hem Antlaşmanın başlangıcında hem de ilk maddelerinde amaçlar ortaya konulmuştur. Temel amaç, üye ülkelerde istikrarlı

ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Antlaşmanın ikinci maddesinde amaç, «... topluluk içinde ahenkli bir ekonomik faaliyet, devamlı ve dengeli gelişme, yüksek düzeyde istikrar, üye ülkeler arasında daha yakın ilişkiler ve giderek artan hayat standardı...» sağlanması şeklinde açıklanmaktadır. Antlaşmanın giriş bölümünde, üye ülkelerin çabalarının «... insanların hayat ve çalışma koşullarını devamlı bir şekilde yükseltmek» yönünde olması gerektiği belirtilmiştir.

Böylece, topluluğun temel amacının, üye ülkelerin genel refahını yükseltmek olduğu açıkça görülmektedir. Ancak, üye ülkelerin bu refah artışı istikrarlı olmalıdır. Diğer bir ifade ile, Antlaşmanın üçüncü maddesinde de belirtildiği üzere, «yüksek düzeyde istikrar» da topluluğun amaçları arasındadır.

Ekonomik refahın yükseltilişinin iki yönü vardır. Refah yükselişi ile kısa dönemde, milli gelirin artışı, uzun dönemde ise, hızlandırılmış bir büyüme haddi anlaşılır. Tüm amaçlar, ekonomik istikrarı bozmayacak politikalar yardımı ile gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır. «istikrar» kavramı da iç-istikrar ve dış istikrar diye ikiye ayrılmaktadır. Antlaşmanın 104. maddesinde iç ve dış istikrar bir arada ele alınmış ve her bir üye ülke istikrarlı bir sistem sağlama yükümlülüğü altına sokulmuştur.

Birlik içinde ekonomik ilerleme, istikrarlı fiyatlar ve tam istihdam yolu ile sağlanacaktır. Bu itibarla, ne fiyat dalgalanmaları ne de işsizlik bir diğerine tercih edilecektir. Sadece, hem fiyat istikrarının hem de tam istihdamın bulunduğu ideal durumda iç istikrardan söz edilebilir. Diğer taraftan, dış istikrar ödemeler bilançosunda dengeyi ifade eder.

Her iki istikrar kavramı da tam anlamı ile ele alınmalıdır. Aksi takdirde, sadece mutlak anlamı ile ekonomik kalkınma, optimum gelir dağılımını bozabileceği gibi, Antlaşmanın genel felsefesine de ters düşer. Zira, Antlaşmada üye ülke insanların yaşama koşullarının iyileştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Veri gelir düzeyi koşulunda Pareto optimal noktaya yaklaşıldıkça genel refah düzeyi yükseleceğinden, bu noktadan her sapış,

durumu kötüleştirecektir. Bu itibarla, fiyat istikrarı sağlanamazsa, gelir dağılımı optimuma yakın noktadan sapabilir(5) ve böylece ekonomide genel bir refah kaybına yol açabilir.

Topluluğun temel amacını (istikrarlı ekonomik kalkınma) ortaya koyan Antlaşma, topluluk içindeki veya denizaşırı geri ülkelere yardım sistemleri gibi diğer amaçları da sıralamaktadır. Bu amaçlar da, ilk bakışta topluluğun amacı gibi görülmektedir. Ancak, topluluğun temel amacı olan kısa dönemde milli geliri arttırmak ve uzun dönemde istikrarlı büyümeyi sağlamak ile bu temel amaca yönelik destekleyici yan amaçlar arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Diğer bir ifade ile, istikrarlı büyüme topluluğun temel amacı olmakta, diğer bütün amaçlar bunu destekleyici yan amaçlar görünümü kazanmaktadır.

Antlaşmanın 2. maddesinde nihaî amaca ulaşma araçları sa-
yılmaktadır; bunlar (1) bir Müşterek Pazarın kurulması, ve (2) üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek artan bir dozda birbirine yaklaştırılmasıdır. Bu araçların ortaya koyulmasındaki temel fikir, bir müşterek pazar kurarak, tam rekabeti geliştirip topluluğun genel ekonomik refahı için en iyi kaynak dağılımını sağlamaktır. Bu pazarın işlevi, üye ülkelere geniş pazar sağlamak olacağından, özellikleri de bir iç pazar gibi olmalıdır(6). Bir iç pazar niteliği kazandırıldığında Müşterek Pazar, gerek üretim faktörlerinin gerekse mal ve hizmetlerin serbestçe dolanabildiği bir ortam haline gelir.

Üye ülkeler arasında kurulan bu pazarın tam bir iç pazar niteliğinde olabilmesi için, üye ülkelerin milli sınırlarında uygulanan her türlü fizikî ve malî engellerin kaldırılması gerekmektedir. Fakat bununla da iş bitmemektedir. İkinci adım, ülkelerin iç ekonomik politikalarının birbirine yaklaştırılmasıdır. Ekonomik politikaların yaklaştırılması ile kastedilen, tam rekabeti engelleyen her türlü malî âletlerin kaldırılması ve vergilemeyi de kapsayacak biçimde tüm ekonomik politikaların birbiri ile uyumlaştırılmasıdır. Bunun anlamı, vergilerin ve kamu harcamalarının âhenleştirilmesidir. Hiç kuşkusuz amaç, ekonomik gelişmenin temel aracı olarak kabul edilen tam rekabete yolu açmaktır.

2.2. Antlaşmanın Hukuksal Kurumları

Önceki bölümde, AET'nin temel amacının üye ülkelerin ekonomik refahını yükseltmek olduğu anlatılmaya çalışıldı. Diğer bir ifade ile, üye ülkelerde yüksek ve dengeli bir büyüme hızının sağlanması, topluluğun temel amacı olarak kabul edilmiştir. Bu temel amaç, daha iyi kaynak dağılımının gerçekleştirilebilmesi için malî ve fizikî engeller olmadan müşterek bir pazarın kurulması, piyasanın genişletilmesi, bütün ülkelerin ekonomik ve malî politikalarının uyumlaştırılması gibi bazı ekonomik araçlarla gerçekleştirilecektir. AET'nin umduğu dengeli yüksek kalkınma hızına ulaşmada yardımcı olacak ekonomik araçlar bazı hukuksal kurumlar üzerine oturtulmuş bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile, nihai amaca ulaşmada gerekli tüm ekonomik ve sosyal araçları elde edebilmek için Antlaşmada bazı zorunlu kurumlar koyulmuştur. Bu bölümde, nihai amaca yönelik kurumlar ele alınacaktır.

2.2.1. Gümrük Birliği (Malların Serbest Dolanımı)

Antlaşmanın temel ilkeler bölümünü takip eden kısımlar bir gümrük birliği kurulması konusuna hasredilmiştir. Aşağıdaki açıklamalarda, uluslararası ticarete gümrüklerle benzer sonuçları olan fizikî tahditler de bir arada ele alınacaktır.

AET çerçevesinde kabul edilen gümrük birliği tüm malları, ithalat ve ihracat üzerindeki tüm vergileri ve benzer etkisi olan vergileri kapsar. Aynı zamanda, üye ülkelerden herhangi biri ile topluluk dışı ülkeler arasındaki ticarete de müşterek gümrük uygulamayı amaçlar.

Antlaşmanın 12. maddesi, üye ülkeleri, gümrük vergilerini veya benzer etki yapan sair vergileri yükseltmekten men eder. Aynı madde, üye ülkeleri yeni gümrük vergileri veya benzer etki yapan sair vergiler koymaktan men eder.

Üye ülkeler Antlaşmanın 14. maddesinde düzenlenmiş olan takvime uygun olarak, gümrük vergilerini kademeli olarak azal-

tacaklarını öngörmüştür. Bu takvimin uygulanışı bir zorluk yaratmadı. Hatta, uygulama, Bakanlar Konseyi'nin 12 Mayıs 1960 ve 15 Mayıs 1962 tarihli kararları ile hızlandırıldı. Bu hızlandırmanın sonucu olarak, gümrük tarifelerindeki indirim 1965 yılının sonu itibariyle, % 0 olarak plânlandığı halde, fiilen % 80 e yükselmiş oldu. Aşağıdaki cetvel, plânlanan ve fiilen gerçekleştirilen gümrük indirim takvimini vermektedir(7).

Üye Ülkeler Gümrük Vergilerinde İndirim Takvimi

Tarih	Gümrük İndirim Oranları
Birinci Kademe 1958	
1959 1.Ocak	% 10
1960 1.Ocak	—
1.Temmuz	% 10
31.Aralık	% 10 (1)
1961 1.Ocak	—
31.Aralık	% 10
İkinci Kademe 1962 1.Temmuz	% 10 (2)
1963 1.Temmuz	% 10
1964 31.Aralık	% 10
1965 31.Aralık	% 10
Üçüncü Kademe 1966 1.Ocak	—
1967 1.Ocak	—
1968 1.Ocak	—
1.Temmuz	% 20 (2)
1969 31.Aralık	Sıfır

Notar :

- (1) Bakanlar Konseyi kararına uyularak yapılan indirim.
(2) Temmuz 1966 daki Bakanlar kurulu kararı uyarınca % 20 lik indirim 1. Temmuz, 1968 de yapıldı.

Gümrük indirim takviminden de açıkça görüldüğü gibi, üye ülkelerin gümrük vergileri 1.Temmuz.1968 de sıfıra inmişti. Bunun anlamı, Antlaşmanın hedeflerinden birinin, plânlanan süreden 18 ay önce gerçekleşmiş olmasıdır. Gümrük ve sair benzeri vergi kapsamı dışında tutulacak mallar sadece üye ülkelerin birbirleri arasında dolanan malları değil, aynı zamanda, birlik dışı üyelere ithal edilen malları da kapsamaktadır. Böylece, ister birlik içinde üretilmiş olsun ister dışarıda üretilmiş olmakta beraber birlik içinde dolanıma tâbi tutulmuş olsun bütün mallar gümrük ve benzeri vergilerden muaf tutuluyordu.

İhracat üzerindeki bütün vergiler de 31.Aralık.1961 tarihine kadar kaldırılacaktı. Bu kurala da tam olarak uyuldu ve tüm ihracat vergileri birinci kademenin sonunda kaldırıldı.

Roma Antlaşması ile kurulan bu gümrük birliğinin diğer bir özelliği de birlik dışı ülkelere yapılan ithalâta müşterek bir gümrük uygulamaktır. Antlaşmanın 19. maddesine göre «...Müşterek gümrük tarifesi, birliğin kapsadığı dört gümrük bölgesinin aritmetik ortalaması kadar olur.» Aynı maddeye göre, müşterek gümrüğün hesaplanmasında esas alınacak gümrükler, üye ülkelerin 1.Ocak.1957 tarihinde uyguladığı tarifedir. Genel kural bu olmakla birlikte, bazı maddeler ayrıca ele alınarak, bunlar için uygulanacak en yüksek oranlar belirlenmiştir. Mal grupları ve en yüksek tarife aşağıda gösterilmiştir:

- Liste B: işlenmemiş materyel ve hammaddeler için en yüksek % 3.
- Liste C: bazı hammaddeler ve yarı mamuller için en yüksek % 10.
- Liste D: yarı bitmiş bazı kimyasal materyel için en yüksek % 15.
- Liste E: bazı kimyasal maddeler için en yüksek oran % 25.

Bunlardan başka Liste F ve Liste G olmak üzere iki liste daha var. Bunlara ait gümrük vergileri ise üye ülkelerin müzakereleri sonucu ortaya çıkacaktı. Bakanlar Konseyi 2.Mart.1960 da bu listelere ait gümrük vergilerini de saptamıştır(8).

Üye ülkeler, kendi gümrüklerini müşterek gümrüğe üç kademele bir ayarlama ile yaklaştıracaktı. Buna göre, birinci kademenin sonunda, müşterek gümrükle millî gümrük arasındaki fark % 30 oranında azaltılacaktı. İkinci % 30 luk azaltma, ikinci kademenin sonuna kadar gerçekleştirilecektir. Bu azaltmalar zamanında uygulandı. Bakanlar Konseyi'nin kararı uyarınca 1 Temmuz 1968 de müşterek gümrükler millî gümrüklere tam olarak uyduruldu.

Müşterek gümrük tarifesi, toplulukla topluluk dışı ülkeler arasındaki ticareti teşvik edecek derecede düşük tutulmuştur. Üye ülkelerin, ticareti teşvik edebilecek böyle düşük bir tarifeye uyma arzuları Antlaşmanın 18. maddesinde ifadesini bulmuştur. Gerçekten de, topluluğun uyguladığı müşterek gümrük vergisi oranı, A.B.D. ve İngiltere'nin uyguladığı oranlardan daha düşüktür. Gümrük tarifesi indirim programının yoğun olarak uygulandığı 1965 yılında topluluğun gümrük tarifesinin % 80 i % 4 ile % 19 oranları arasına raslamakta ve topluluğun ortalama gümrük oranı ise, Amerika ve İngiltere'ninkinden çok daha düşüktür. Genel olarak, topluluğun ortalama gümrük vergisi oranı % 11,7 idi, aynı dönemde söz konusu oranlar ise, İngiltere'de % 18,4, A.B.D. de % 17,8 idi(9).

30-37 maddeler, üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan miktar tahditlerinin kaldırılması için gerekli kuralları koymaktadır. Uluslararası ticarete miktar tahditleri, gümrük vergilerine benzer etkiler yaptığından, gümrük birliği içinde bunların kaldırılması gerekmektedir. Hernekadar Antlaşmaya göre bütün bu tahditler geçiş dönemi sonuna kadar kaldırılacak idi ise de, daha birinci dönemin sonunda sınıf mallar üzerindeki bütün tahditler kalkmıştı.

Madde 34 e göre ise, ihracat üzerindeki her türlü tahditler ve benzeri engeller kaldırılacaktı.

Özetlemek gerekirse, gümrük birliği, hem dahilde üretilen hem de birlik dışından ithal edilen tüm malların, birlik içinde hiçbir gümrük veya sair sınırlama yahut miktar sınırlamasına

tâbi olmadan üye ülkeler arasında serbest dolaşımını amaçlamaktadır.

2.2.2. Ekonomik Birlik:

Roma Antlaşmasının amacı sadece bir gümrük birliğinden öteye geçmektedir. Antlaşma, gümrük birliğinin ötesinde, gerek mal ve hizmetler için gerekse üretim faktörleri için müşterek bir rekabetçi pazarın oluşturulması için gerekli tüm koşulları oluşturmaktadır. AET içinde müşterek uluslararası bir piyasanın oluşturulması, malların ve faktörlerin serbest dolaşımını sağlayacak belirli kaideleri gerektirir. Bu kaideler üye ülkelerin tam rekabetçi koşulları ortadan kaldıracabilecek bazı önlemler almalarına engel olur.

Antlaşma rekabetçi bir müşterek pazarın oluşması doğrultusunda hukukî bir çatı oluşturmuştur. Bu konudaki tüm kurallar, Antlaşmanın «Ekonomik Birlik» başlığı altındaki bölümde toplanmıştır. Gerçekten, bu bölümde, «bir müşterek pazarın oluşturulması ve ulusal politikaların ahenkleştirilmesi» için gerekli koşullar belirlenmektedir(10).

Antlaşma, kamu personeli dışında kalan tüm üretim faktörlerinin en geç geçiş dönemi sonundan itibaren serbest dolaşım hakkına sahip olacağını öngörmüştür (Madde 43).

Bu maddenin uygulanışında, emek dolaşımında tedrici ilerlemeler kaydedildi. Önceleri bu hak, devamlı iş arayan kişilerle sınırlandırılmıştı. Fakat, 1964 de yürürlüğe konan ikinci bir direktifle bu hak, mevsimlik iş arayanları da kapsayacak şekilde genişletildi(11).

Emek serbest dolaşımına paralel olarak, teşebbüs serbestisi de Antlaşmada kabul edilmiştir. Antlaşmanın 52 nci maddesine göre, «... bir üye ülke kuruluşunun diğer bir üye ülke sınırları içinde kurulması üzerindeki tahditler geçiş dönemi sonuna kadar tedricen azaltılarak kaldırılmalıdır.» Aynı maddenin ikinci bö-

ilimünde, teşebbüs serbestisinin, her türlü ücret dışı faaliyetler ile çeşitli kuruluş, firma ve şirketlerin yönetimini de kapsadığı belirtilmiştir.

Sadece kamu otoritesi ile ilgili faaliyetlerle, Konseyin çoğunluk oyu ile kararlaştırılabilecek olan faaliyetler teşebbüs serbestisi sınırları dışında tutulmaktadır.

Teşebbüs serbestisi kuralının uygulanışında, üretimin artırılmasına önemli ikakıları olabilecek faaliyetlere öncelik verilmektedir (Madde 54).

Antlaşma, geçiş dönemi sonuna kadar ulusal tahditlerin derece derece azaltılarak kaldırılması ve böylece hizmet arzında da serbest dolanımın sağlanması öngörülmektedir. Antlaşmanın 60 ıncı maddesinde, bu tür hizmetler şu şekilde sayılmaktadır: «(a) sınıfi nitelikteki faaliyetler; (b) ticari faaliyetler; (c); küçük sanat faaliyetleri; (d) serbest meslek faaliyetleri». Bu tasnifin belirlenmesinde ve tahditlerin kaldırılmasında, üretim maliyetlerini veya mal ve hizmetlerin değişimini doğrudan etkileyen hizmetlere öncelik verilmektedir.

Müşterek bir sermaye piyasası oluşturulması ve bu kanalla Müşterek Pazar dahilinde sermayenin rasyonel dağılımının amaçlanması ile üye ülkeler arasında serbest sermaye dolanımı sağlanmış olmaktadır. Antlaşmanın 67 nci maddesinde, üye ülkelerin geçiş dönemi içinde, sermaye dolanımı üzerindeki tahditlerin kaldırılacağı belirtilmektedir. 71 inci maddede ise, sermaye dolanımını etkileyebilecek ve mevcut kuralları daha da tahdit edici bir duruma sokacak herhangi bir değişiklik yasaklanmıştır. Sermaye hareketleri direktiflerle kontrol edilmiş ve bu sahada giderek daha fazla serbesti sağlanmıştır.

Tam bir ekonomik birlikte sadece mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin serbest dolanımının sağlanması ile yetinilmemekte, aynı zamanda üye ülke hükümetlerinin rekabeti artırıcı her türlü önlem alması ve aksi bir önlem almaması istenmektedir. Roma Antlaşmasının bu konuda da önemli hükümleri vardır.

Bu konuda ilk görev münferit işletmelere düşmektedir. Antlaşmanın 85 inci maddesi uyarınca işletmelerin aralarında «... Müşterek Pazarın içindeki rekabeti azaltacak, tahdit edecek veya ortadan kaldıracak her türlü antlaşma yapımları» yasaklanmıştır. Antlaşmaya göre, hükümsüz sayılan bu tür uygulamalar her türlü fiyat tahditleri, fiyat farklılaştırmaları, üretimin kısıtlanması ve piyasanın parsellenmesi gibi uygulamaları kapsar. Buna mukabil, üye ülkeler arasındaki ticareti teşvik edici her türlü anlaşmalar bu hüküm dışında tutulmuştur.

Kamu işletmeleri ve özel imtiyazlı işletmeler dahi Antlaşmanın rekabet hükümleri içinde yer almaktadır (Madde 90).

Antlaşmaya göre her türlü dumping uygulamaları da yasaktır. (Madde 91).

Serbest piyasadaki rekabet şartlarını bozan diğer bir faktör de devlet yardımlarıdır. Antlaşma hükmüne göre, rekabet koşullarını bozan, hatta «bozma temayülünde olan» her türlü yardım Müşterek Pazar ilkelerine aykırıdır. Ancak iki ayrı gaye ile yapılan iki ayrı yardım konusu arasında farklılık gözetilmiştir. Bunlar, bireysel tüketicilere verilen yardımlar ile tabii afetler veya sair olaylar sonucu ortaya çıkan zararlar karşılığında verilen yardımlardır. (Almanya'da devletin ikiye ayrılması nedeni ile zarar gören bazı bölgelerde işletmelere yapılan yardımlar, kalkınmakta olan sektörlerle verilen yardımlar ve bazı özel projelere yapılan yardımlar yasaklanmamaktadır.) Bunlara ilâve edilebilecek, yardım yapılabilecek bazı faaliyet dallarına Konsey karar verebilir. Bunlar dışındaki tüm yardımlar rekabeti bozucu olarak görülmekte ve yasaklanmaktadır.

Antlaşmada, üye ülkelerdeki malî ve hukukî konularda da bazı önlemler bulunmaktadır. Burada da amaç aynıdır: tüm üye ülkelerde aynı rekabet koşulunu oluşturmak!

Malî önlemler konusunda Antlaşma, üye ülkelerin, iç üretimlerine nisbî üstünlük sağlayacak her türlü ithalât vergisi koymasını ve ihracatta yüksek iadede bulunmasını yasaklamaktadır. Böylece üye ülkeler, iç üretimlerinin, diğer üye ülkeler kar-

şısındaki nisbî maliyetlerini malî önlemlerle etkileyemez bir duruma sokulmuştur.

Bu ilkenin tam olarak uygulanabilmesi için üretim içindeki vergi payını tam olarak bilmek gerekmektedir. Fakat, çok saf-halı şelâle tipi muamele vergisi uygulamasında, üretim maliyetleri içinde vergi payının bulunması imkânsızdır. Bu zoruğu yenebilmek için Antlaşmanın 97 nci maddesi, «... belirli ürünler veya ürün grupları için ortalama vergi oranları» önermektedir.

Antlaşmanın malî hükümleri de, diğer hükümlerde olduğu gibi, tam rekabet koşulunu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç böylece belirlenince, dolaylı vergilerin odak noktasını oluşturması kaçınılmaz olmaktadır. Madde 99 bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

«Komisyon, muhtelif üye ülkelerin, muamele vergisi, özel tüketim vergisi ve diğer dolaylı vergilerle ilgili uygulamalarının ve üye ülkeler arasındaki mübadeleyi etkileyebilecek her türlü uygulamaların Müşterek Pazar yararı doğrultusunda nasıl ahenkleştirilebileceğini inceleyecektir.»

Bu maddede sözü geçen Komisyon, Neumark Komisyonudur(12). Neumark Komisyonu özellikle dolaylı vergiler alanında çalışmıştır. Yukarıdaki maddede de, özellikle dolaylı vergilere dikkat çekilmiştir. Diğer bir ifade ile, 99 uncu madde, «Müşterek pazarın yararları doğrultusunda «dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi görevini Komisyona vermiştir.

Maddedeki «yarar» AET'nin tüm amaçlarını içermemektedir. Burada sadece, mal piyasasında tam rekabet koşulu yaratılmak istenmiş ve her türlü gümrük duvarlarının kaldırılması amaçlanmıştır. Rekabetçi koşullar içinde bir mal piyasası oluşturmak AET'nin geniş açılımlı amaçlarının bir parçasıdır, ancak hepsi değildir. AET'nin tam amacı Antlaşmanın 2 nci maddesinde açıkça belirtilmiştir.

Çalışmalarını kısmen Roma Antlaşmasının 99 uncu maddesine göre yürüten kısmen onun âmir hükümlerine(13) uymaya

çalışan Neumark Komitesi, dolaylı vergilerde varış ilkelerinin uygulanması gerektiği sonucuna ulaştı(14). Muamele vergilerinde ahenkleştirme çalışmaları yanında çıkış ilkesi benimsendi. Neumark Komitesinin muamele vergilerinin âhenkleştirilmesi açısından benimsediği vergi, bütün safhalarda eşit oranlarda salınan net bir muamele vergisi ile üye ülkelerin bütçe durumları ve sair ihtiyaçlarına göre değişebilecek, fakat uluslararası ticarete saptırıcı etki yapmayacak kadar hafif oranlarda perakende muamele vergisidir(15). Neticede, katma değer vergisi ile ilâve bir genel satış vergisi önerilmiş oluyordu.

Neumark Komitesinin vardığı sonuçlar ve bunlar üzerine oturtulan tavsiyeler malî politikalar açısından iki temel felsefe ortaya koymaktadır(16): (1) Müşterek Pazar içinde genel bir katma değer vergisi uygulaması ve (2) vergilerin ahenkleştirilmesi ile üye ülkelerin vergilerini birbirlerine benzetmeleri ve aynı oranları uygulamalarıdır. Böylece problemin iki görünümü ortaya çıkmaktadır. Bir defa, ulusal vergilerde görülen yapısal farklılıklar giderilmelidir. İkinci olarak da, aynı kategori içindeki vergilerin oranları birbirine eşit hale getirilmelidir.

«Ahenkleştirme» kavramına oranların eşitlenmesi şeklindeki yaklaşım, konu ile ilgili üç ayrı yaklaşımdan bir tanesini oluşturur. Bundan başka iki yaklaşım daha bulunmaktadır, bunlar diferansiyel yaklaşım ve standartlar yaklaşımıdır (17).

Sadece rekabetçi bir mal piyasasının oluşturulması, daha geniş amaçlara sığramada bir basamaktaşı olarak görülebilir bile, AET'nin tek amacı değildir. Belki de bunun farkında olarak, Roma Antlaşmasının yapıcılarını çok güçlü müesseseler getirmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de «hukuk kurallarının yakınlaştırılmasıdır.» Bu kurala göre, üye ülkeler, Müşterek Pazarın kuruluşu ve işleyişi üzerinde doğrudan etkili olabilecek her türlü kanun yapıcı ve yürütücü kurallarını birbirinininki ile yakınlaştırmakla yükümlüdürler (Madde 100).

Millî kanunların birbirine yaklaştırılması ile ilgili bu ve başka maddelere bakarak, dolaysız vergilerin de âhenkleştirilmesi

gerektiği sonucuna ulaşılabilir(18). Fakat, Antlaşmadaki genel hava, sadece dolaysız vergileri değil, tüm diğer kanunları kapsamaktadır. Ancak böyle bir yorum, ulusal kanun koyma ve yönetme hâkimiyet kavramı ile çelişebilir ve bu konu hukuk dalına ait olduğundan burada ele alınmayacaktır.

Roma Antlaşmasında müşterek yararlarla ilgili bazı kurallar da getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi döviz kuru ile ilgili olanıdır. Antlaşmanın 107 nci maddesine göre, «her ülke, döviz kuru ile ilgili politikasını, müşterek yarar açısından ele alacaktır.» ye ülkelerin, döviz kurlarını, Müşterek Pazar'da geçerli tam rekabet koşulunu olumsuz yönde etkileyetek şekilde değiştirmeleri yasaklanmıştır. Ancak, çok istisnai durumlarda, bir ülke demeler bilançosunda denge sağlamak üzere döviz kurlarında ayarlama yapabilir (Madde 108-9).

Antlaşmanın 104 nc maddesi, 107, 108 ve 109 uncu maddelerle çelişkili görülmektedir. Zira 104 nc maddede aynen söyle bir ifade bulunmaktadır: «ye ülkeler, bir yandan fiyat istikrarı içinde yüksek istihdamın sağlanması, diğer yandan milli para değerine olan güvenin korunup demeler bilançosunda genel dengenin sağlanması için gerekli ekonomik politika izleyecektir». Çatışmalı olan nokta, bir ülkenin iç istikrar ve istihdamı sağlayabilmek için döviz kuru ayarlaması yapamamasıdır.

Antlaşma, ye ülkelerin ye olmayan ülkelerle olan ticaretlerinde müşterek bir politika öngörmektedir. Böyle bir yeknesak politika zorunluğu, her ülkenin kendi özel durumuna uygun politika izlemesini engellemektedir. Uygulanacak yeknesak politika Müşterek Pazar niteliği taşıyacak ve bu nitelik ise, temel ilkesi açısından uluslararası ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması ve gümrük engellerinin hafifletilmesi ile sağlanabilecek ahenkli bir dünya ticareti esası üzerine oturtulmaktadır (Madde 110).

Antlaşmada, ye ülkelerde izlenecek müşterek tarım politikaları, ulaştırma politikaları ile sosyal güvenlik politika sistemleri de öngörülmektedir.

Bütün bu hukuksal kuramların genel amaı, sadece bir gümrük birliği oluşturulması sınırlarını aşmakta ve bir ekonomik birlik fikrine yaklaşmaktadır.

2.3. AET'nin Ekonomik Yorumu

Bundan önceki bölümde Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan Roma Antlaşması'nın temel hükümleri ortaya koyulmaya çalışıldı. Böyle bir giriş yapmanın temel amacı, topluluğun ekonomik niteliğinin açıklanmasına bir temel oluşturmaktır. Zira, topluluğu belirli biçimde davranmaya iten veya belirli kararları almamaya zorlayan tek şey, Roma Antlaşmasıdır. Bu görünümü ile Roma Antlaşması, ulusal hukuk düzeyi üzerinde uluslararası üstünlüğe sahip bir hukuk kuramı niteliğindedir.

Bununla birlikte Roma Antlaşması sadece hukukî bir döküman olarak kendi başına fazla bir değer taşımayıp, kurumlarının iktisadî nitelikleri ile bir kıymet ifade eder. Bu itibarla, Roma Antlaşması, kurumlarının ekonomik gerekçelere dayandırılması kriterine göre değerlendirilmelidir. Bu mantık bizi, Roma Antlaşmasının gerisindeki ekonomik felsefenin açıklanmasına götürmektedir.

Antlaşmada açıkça belirtilen temel amaç, topluluk içinde yaşayanların hayat düzeylerini yükseltecek olan yüksek ekonomik kalkınma hızının sağlanmasıdır. Ayrıca Antlaşmada, «... Avrupa'yı bölen engelleri ortadan kaldıracak müşterek davranışla ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlamak» üye ülkelerin görevleri arasında sayılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, dengeli bir kalkınmanın sağlanması için üye ülkelerin birleşmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla birinci adım, bir ekonomik birlik oluşturmaktır. Bu birleşmenin, millî hasılların artırılması için bir araç olacağına inanılmaktadır.

Antlaşmada açıkça belirtilen birleşme şekli gümrük birliğidir. Gümrük Birliği teorisi ile olarak Jacob Viner tarafından ortaya atılmıştır(19). Daha sonraları Viner'in teorisi Lipsey gibi bazı iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Gümrük Birliği teorisi üye ülkeler arasında hiçbir gümrük duvarının bulunmadığı, buna mukabil birlik üyeleri ile üye olmayan ülkeler arasındaki ticarete müşterek bir gümrük uygulaması durumunu inceler. Doğayısıyla, «bir gümrük birliği, uluslararası sahada seyreden mal-

lar çıkış ülkelerine göre farklı gümrük muamelesi ile karşılaşacağından, ülkeler arasında bir ayırım getirmektedir.» (20)

Avrupa Ekonomik Birliği sadece bir gümrük birliği olmayıp, onun da ötesinde bir kuruluştur. Zira Antlaşmada üye ülkelerin tüm ekonomik politikalarını topluluk doğrultusunda birleştirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, diğer kanunların ve uygulamaların birleştirilmesi üye ülkelerin uyması gerekli kurumlardır. Antlaşmanın yakından incelenmesi, AET'nin bir ekonomik birlik olduğunu veya o yolda olduğunu ortaya koyar. Bundan dolayı, AET'nin genel ekonomik etkileri iki açıdan ele alınmalıdır. Birincisi, probleme müşterek pazar açısından bakmaktır; ikincisi ise topluluğu bir ekonomik birlik olarak ele alıp, bu birliğin ülke ekonomileri üzerindeki etkisini görmektir.

Böylece görevimiz, üye ülke ekonomilerinden oluşan bir ekonomide mal ve üretim faktörleri açısından etkin dağılımın gerçekleşme koşulunu incelemektir. Yapısal koşullar veri olarak, «ütopik etkinliğin» sağlanabilmesi için dört koşulun eş-zamanlı olarak yerine getirilmesi gerekmektedir(21). Bu koşullar şunlardır: (1) optimum ticaret koşulu; (2) en yüksek üretim koşulu; (3) optimum üretim koşulu; 4) optimum gayret koşulu.

Bütün bu dört koşul statik durumu yansıtır ve uzun-dönemli, dinamik yapısal değişiklikler yerine marjinal ayarlamaları gerektirir. Bu açıdan optimum ticaret koşulu, iki veya daha fazla mal üretimi veri olarak, tüm tüketiciler için fiyatların, bu malların aralarındaki marjinal dönüşüm haddine eşit olmasını gerektirir. Zira ancak bu koşulda, tüketiciler arasında yeni bir ayarlama, birini kötüleştirmeden diğerini daha yüksek bir refah düzeyine getiremez. Tüketicilerin kayıtsızlık eğrileri veri olarak, uyulması gerekli tek koşul, malların fiyat oranlarının tüm tüketiciler için eşit olmasıdır. Bu koşulu değiştiren her faktör koşulu bozmaktadır. Vergileme açısından iki durumda optimum ticaret koşulu bozulmuş olmaktadır. Bunlardan birincisi, bir tüketicinin malı üzerine vergi salındığı halde diğerinin üzerine salınmamış olmasıdır. Diğer ise, mallar üzerine değişik oranda vergi salınmasıdır(22).

İkinci optimallik koşulu firmalarla ilgilidir. Buna göre, iki mal arasındaki marjinal dönüşüm haddi tüm firmalar için aynı olmalıdır. Burada faktör miktarı veri olarak alınmaktadır. Bu koşul, iki mal arasındaki nisbi fiyatlar değiştirilerek bozulabilir. Bundan dolayı, sadece bir mal veya mal grubu üzerindeki düz oranlı bir vergi veya tüm mallar üzerindeki değişik oranlı vergi optimallik koşullarını bozar.

Üçüncü optimallik koşulu (üretimin optimalleştirilmesi) üretim ve tüketim sektörlerini karşılıklı getirmekte ve her bir firma için marjinal dönüşüm haddinin her bir tüketici için marjinal ikame haddine eşitlenmesini gerektirmektedir. Diğer bir deyişle iki mal arasındaki fiyat oranı, her iki sektör için de aynı olmalıdır. Dolayısıyla bir mal üzerindeki tek oranlı veya bütün mallar üzerindeki farklı oranlı vergiler optimallik koşullarını bozar.

Dördüncü optimallik koşulu çabaların optimalleştirilmesi ile ilgilidir. Üretime yeni faktör sokmadan, tüketicilerin tüketim düzeyi yükseltilemiyorsa optimallik koşulu sağlanmış olur. Marjinal olarak ifade etmek gerekirse ilâve çaba ile yapılan üretimin marjinal değerinin bu çabanın marjinal maliyetine eşit olması gerekir. Bu koşulda, mal ve hizmetler üzerine koyulacak dolaylı bir vergi veya üretim faktörleri kazançları üzerine koyulacak dolaysız bir vergi bu kuralı bozmaktadır. Çünkü her iki vergi de üretimin marjinal değeri ile çabanın marjinal maliyeti arasında bir fark oluşmasına yol açmaktadır (23).

«Ütopik Etkinlik» için gerekli koşulları belirledikten sonra, AET'nin ekonomik değerlemesini yapmak daha kolay olacaktır. Topluluğa bakıldığında, ilk görülen olgu bir ekonomik entegrasyonun oluştuğudur. Dolayısıyla böyle bir entegrasyonun ekonomik sonuçlarının incelenmesi gerekmektedir. Ekonomik etkileri ikiye ayırarak analizi sürdüreceğiz. İlk olarak, üretim ve değişimde etkinlik anlamına gelen statik etkiler açıklanacaktır. Statik etkiler, veri üretim faktörü ve mal-hizmet koşulu altında kısa - dönemli marjinal ayarlamalarla ilgili olduğu halde, dina-

mlik etkiler, bir bütün olarak piyasanın uzun - dönemde büyüme hızı üzerindeki etkileridir (24).

Üretim ve tüketim sektörlerinde kaynak dağılımı ile ilgili olan statik etkiler iki alt-bölüme ayrılmaktadır: Birincisi üretim üzerindeki kaynak dağılımı etkisi (uluslararası ikameler); ikincisi ise tüketim üzerindeki kaynak dağılım etkileridir (mallararası ikameler).

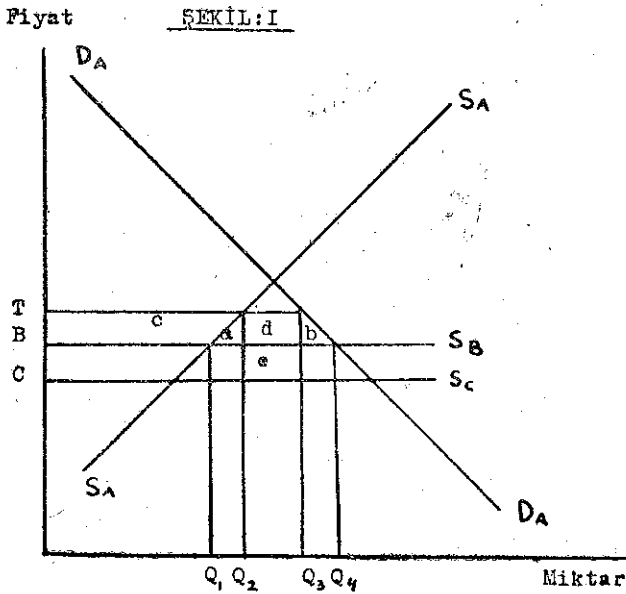
1950 yılında Viner'in **Gümrük Birlikleri Sorunu** başlıklı kitabı yayınlanmadan önce, genel bir kanı olarak, gümrük birliğinin, dünya ticaretini serbest ticarete daha yakın hale getirdiği için genel refahı arttıracığı sanılırdı. Diğer bir ifade ile, gümrük vergileri dünya ticareti üzerinde tahdit edici bir özelliğe sahip olduğundan, bunların kaldırılması ile genel refahın artırılabilceği sanılırdı. Viner, gümrük birliğinin aynı anda işleyen iki etkisi olacağını ileri sürerek bu görüşe karşı çıktı. Bu etkiler, ticaret yaratma etkileri ile ticareti saptırma etkileridir. Eğer gümrük birliği kurulması sonucunda, bir mal üretimi görel olarak yüksek maliyetli ülkeden alçak maliyetli ülkeye kayarsa, bu etki ticaret yaratma etkisidir. Diğer taraftan, eğer gümrük birliği bir mal üretimini alçak maliyetli ülkeden, yüksek maliyetli ülkeye kaydırırsa, ticaret saptırma etkisi yaratılmış olur. Bir gümrük birliğinde bu iki etki de ortaya çıkacağından, net sonuç ikisinin bileşkesine göre oluşacaktır. Dünya açısından bakıldığında, net sonuç iki yönde de olabilir.

Oysa soruna gümrük birliği çerçevesi açısından bakıldığında ortaya çıkan sonuç ticaretin yaratılması etkisidir. Zira, ticaretin saptırma etkisi ancak bütün dünya açısından söz konusu olmaktadır. Gümrük birliği içinde gümrükler sıfır oluncaya kadar yavaş yavaş azaltıldıkça, üretim kaçınılmaz olarak en düşük maliyetli ülkelere doğru kayar. Dolayısıyla sadece birlik içindeki üretim merkez değişimleri gözönünde bulundurulduğunda, ortaya çıkacak etki ticaretin yatırılması etkisi olacaktır.

Ancak bir gümrük birliği içinde söz konusu ticaretin yaratılması etkisinin ortaya çıkması hiç bir şekilde ticaretin saptır-

ması etkisinin ortaya çıkmayacağı anlamına gelmemektedir. Neticede, ticaretin yaratılması etkisi ile elde edilen yararın bir kısmı ticaretin sapması etkisi ile ortadan kaldırılmış olabilir.

Ticaretin yaratılması etkisi, üretimi görece olarak daha ucuz kaynaklara çektiği için tüketici refahını arttıracaktır, buna mukabil ticaretin sapması etkisi ise üretimi daha pahalı kaynaklara çektiği için tüketici refahı üzerinde ters etkisi olacaktır. Net etki, bu iki gücün bileşkesine bağlı olacaktır. Aşağıdaki şekil bu etkileri göstermektedir (25).

Şekil-1'de, iç talep ve arz eğrilerinin normal eğimlerinin olduğu bir mal piyasası görülmektedir. İç talep eğrisi negatif, arz eğrisi ise pozitif eğimlidir. Fakat B ve C ülkelerinin arz eğrileri sonsuzdur. A ülkesi, dikey ekseninde CT mesafesi ile gösterilen miktarda bir gümrük vergisi uygulasin. Bu durumda A ülkesindeki tüketim düzeyi OQ_3 , fiyat ise OT düzeyinde olacaktır. Böy-

lece, fiyat C ülkesindeki üretim maliyetleri artı A ülkesinin gümrük vergisi miktarına eşit olacaktır. OT fiyat düzeyinde A ülkesindeki üretim OQ_2 düzeyinde gerçekleşmektedir. Talep fazlası olan Q_2Q_3 miktarı C ülkesinden yapılan ithalâtle karşılanmaktadır. B ülkesinden ise hiç bir ithalât yapılmamaktadır.

Bu durumda tüketici rantı, talep eğrisinin altında ve gümrük vergisi düzeyinin üstünde kalan saha ile belirlenmektedir. Üretici rantı ise, iç arz eğrisinin üstündeki ve gümrük haddi fonksiyonunun altındaki saha ile belirlenmektedir.

Eğer A ülkesi, B ülkesi ile gümrük birliği oluşturur ve C ülkesinden yaptığı ithalât üzerindeki CT gümrük vergisini muafaza ederse, bu ülkenin ithalât talebi B ülkesine kayacaktır. Yeni denge tüketim düzeyi OQ_4 , fiyat düzeyi ise OB olacaktır. Bu koşulda iç üretim düzeyi OQ_1 olacaktır. A ülkesinin ithalâtı Q_1Q_4 düzeyine yükselecektir. Yeni dengede tüketici rantı artmış, üretici rantı ise azalmıştır. Üretici rantındaki (C sahası) azalış, artan tüketici rantı (c, a, d, b sahaları) içine kaymıştır. Gümrük vergisinin kaldırılması ile kaybedilen d sahası da tüketici rantı içine girmiştir. Ancak tüketici rantındaki artışlar, bu kayıpları a ve b sahalarının toplamı kadar geçer. Bu sahalar, ticaretin yaratılması etkisinin olumlu yönünü vermektedir. Fakat, gümrüklerin kaldırılması ile kaybedilen e sahası, daha yüksek maliyetli ülkeden yapılan ticaretin bedeli olarak net kayıp sahasını oluşturmaktadır. Net sonuç, a ve b sahalarının toplamı ile e sahası arasındaki farka bağlıdır. Net sonuç pozitif veya negatif olabilir. Burada yapılması gereken şey, bu sahaları oluşturan faktörlere bakmaktadır. Bir defa, gümrük indirimi ile uğranılan zararın oluşmaması için dış ülkelerdeki maliyet yapıları farklı olmalıdır. Diğer bir ifade ile, yeni ithalâtçı ülkenin maliyetleri en düşük maliyetli ülke maliyetine yaklaştıkça, gümrük indirimi kaybı azalır. İkinci olarak, birliğin teşkilinden önce uygulanan gümrük ne kadar yüksek olursa, birlik oluşturulmasının ortaya koyacağı kazanç o kadar büyük olur. Üçüncü olarak, ülke içi arz ve talep eğrilerinin elâstiklikleri de önemlidir; eğrilerin eğimleri azaldıkça, birliğin ortaya çıkarttığı kazanç artar. Bütün bu etkiler aynı anda ortaya çıktığından, birinin etkisi öbürünü zayıflatabilir.

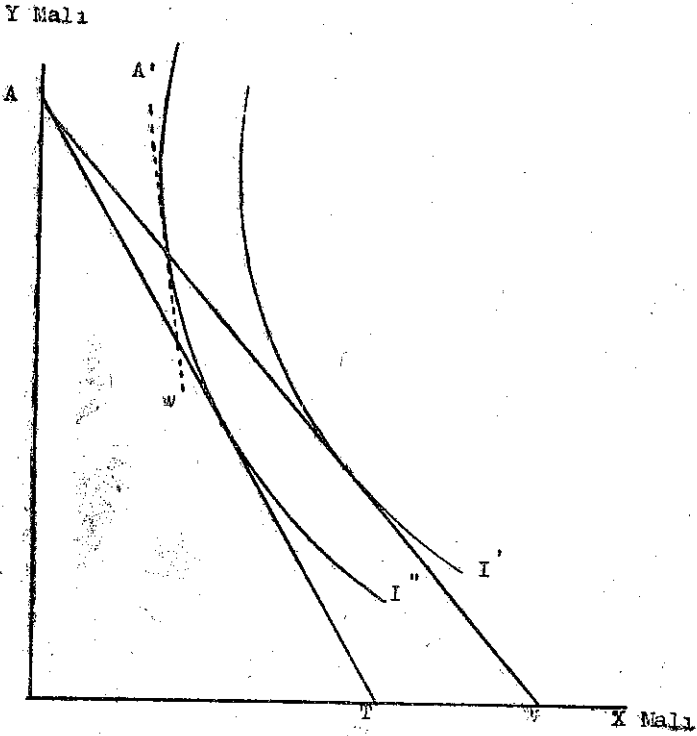
Gümrük birliğinde gümrüklerin indirilmesi sonucunda görülen fiyat düşüşü veri olarak, ticaretin yaratılması ve ticaretin sapsması şiddeti, üye ülkelerdeki arz ve talep fonksiyonlarının elâstikliklerine olduğu kadar, birlik dışı en düşük maliyetli ülkenin arz elâstikliğine de bağılıdır. Birlik üyelerinin, birlik dışı ülkelerden satın aldıkları malın arz elâstikliği zayıf oldukça, ticaretin sapsmasının olumsuz etkileri de azalacaktır. (26)

Şu halde, bir gümrük birliği içinde gümrüklerin kaldırılması ile üretim merkezlerinin düşük maliyetlere doğru kayacağı, böylece ticaretin yaratılması oluşturularak, birlik açısından refahın artacağı ileri sürülebilir. Bu kazanç, ülkelerin birbirine rekabeti yükseldikçe daha yüksek düzeyde oluşur. Diğer bir ifade ile birbirini tamamlayan ekonomilerden oluşan bir birlikte yaratılacak yarar, birbirine rakip ekonomilerden oluşacak birliklerde oluşturulacak yarardan daha düşük düzeyde oluşur. Birbirini tamamlar ekonomiler kavramı ile, farklı üretim kalıpları kastedilmektedir. Buna mukabil rakip ekonomiler kavramı ile, benzer üretim kalıpları kastedilmektedir. Eğer ülkeler arasında önemli ölçüde üretim sahası çakışması varsa, bunlar birbirine rakip ekonomilerdir. (27) Üretim maliyet farklılıkları, birbirini tamamlar ekonomiler için kriter olarak alınmamaktadır. Bu duruma göre, rakip ekonomilerin birleşmesi daha fazla yarar sağlamaktadır. Bu ekonomilerde de maliyet farklılıkları büyüdükçe birlik teşkilinden sağlanan yarar artmaktadır.

AET'yi oluşturan ülkelerin birbirine rakip olma dereceleri hakkında bazı varsayımlardan hareket edilerek, bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. (28)

Gümrük birliğinin üretim merkezi açısından etkisini ve tüketicici refahına yaptığı katkıyı açıkladıktan sonra, gümrük vergisinin kaldırılmasının, üretim merkezi değişmeden, tüketicici refahı üzerindeki etkiyi görebiliriz. Bu bağlamda, gümrük vergisi, tüketicinin karşılaştığı nisbi fiyat yapısını değiştiren, dolaylı bir vergi niteliğindedir. Ulaştırma maliyetlerinin olmadığı varsayımı altında, tüketicilerin refahı, iki mal (biri ithal malı) arasındaki marjinal ikame haddi, gerçek dünya fiyatları oranına

eşit olduğu (dünya fiyatlar oranının ithal edilen malın gerçek maliyetine eşit olduğu varsayımın altında) durumda en yüksek düzeye çıkartılmış olur. Gümrük vergisi, ithalatçı ülkedeki tüketicileri, vergi olmadığı durumda bulunabilecekleri kayıtsızlık eğrisinden daha düşük düzeydeki kayıtsızlık eğrisi üzerine çekecektir.

Sekil: II

Şekil-2'de Y ve x malları, sırası ile dikey ve yatay eksenlerde gösterilmiş ve b eksenlerde vergi geliri ile tüketicinin alabileceği miktarlar belirlenmiştir. (29) AW çizgisi gerçek fiyat haddini vermektedir. Fakat gümrük vergisi nedeni ile iç fiyat haddi A'W' çizgisi ile gösterilmektedir. B iç fiyat haddi tüketiciyi öncekinden daha düşük düzeydeki kayıtsızlık eğrisine (I'') çeker. Bu durumda A ülkesinin B ülkesi ile gümrük birliği kurduğunu düşünelim. Bu birleşmenin sonucu, B ülkesinin en düşük maliyetli veya görece olarak daha düşük maliyetli ülke ol-

masına göre değişir. Birinci halde, yani B ülkesinin en düşük maliyetli ülke olması halinde, iç fiyat haddi gerçek fiyat had- di ile özdeş olacağından, tüketici refahı en yüksek düzeye çıkmış olacaktır. Zira, tüketiciler I' kayıtsızlık eğrisinden I' kayıtsızlık eğrisine geçmiş olacaktır. İkinci halde, yani B ülkesi- nin en düşük maliyetli ülke olmayıp, nisbeten düşük maliyetli ülke olduğu durumda ise, gümrük birliği yeni iç fiyat haddinin AT ile AW arasında olması koşulu ile nisbi bir yarar sağlar. (30) Zi- ra, AT doğrusunun sağındaki her nokta, tüketiciyi daha yüksek kayıtsızlık eğrisi üzerine çıkartır. Görülüyor ki, böyle bir gümrük birliği oluşturulması sonucunda ticaretin sapması olayı ortaya çıktığı halde, A ülkesinin birlik kurulmasından önce en düşük maliyetli ülkeden yaptığı ithalât üzerine gümrük vergisi koyma- sı koşulu ile bu ülkedeki tüketiciler nisbi bir yarar sağlamakta- dır.

Emeğin seyyal olmadığı varsayımını yaparak, Meade'in ça- banın optimize edilmesi kuralını bir tarafa bırakırsak, üretim üze- rindeki dolaylı vergilerin de, birlik içindeki tüketici refahı üze- rinde benzer etkileri olduğu söylenebilir. Bir mal üzerine vergi koyarak veya bütün üretim üzerine farklı oranlarda vergi koyarak Pareto optimal dengeler bozulacağından, tüketiciler veya mal- lar arasında ayırım yapmadan denge sağlanması yoluna gidile- bilir. Bu açıdan AET, nihaî amaca doğru bazı ilerlemeler yapmış- tır. İlk önemli adım çıkış ilkesi ile katma değer vergisi uygulama- sıdır. Eğer tüm üye ülkelerdeki bütün dolaylı vergiler hem yapı hem de oran olarak ahenkleştirilse, optimallik koşullarından en önemlisi sağlanmış olur.

Bu konuda en önemli istisna özel tüketim vergileridir. Her ne kadar özel tüketim vergileri de mali engel niteliğinde olup, mal- lar arasındaki marjinal dönüşüm haddini etkilerse de, Neumark Raporunda, varış ilkelerine uyularak bu vergilerin muhafazası öngörülmüştür. Neumark Raporunda özel tüketim vergilerinde varış ilkesinin muhafazası gerekçesi şöyle açıklanmaktadır:

«Görüldüğü kadarı ile, belirli bir süre içinde özel tü- ketim vergilerinde çıkış ilkesi uygulaması söz konusu olmayacaktır.. Vergi tahditlerinin muhafaza edilmesi, hiç değilse psikolojik sebeplerden dolayı, istenmeyen

bir konudur,.. ancak bu olgu komisyonun vergi tahditlerini kaldırma arzularına fazla ters düşmemektedir. Gerçekte özel tüketim vergisine tâbi olan malların dış ticaret akımlarında sahip oldukları mutlak ve nisbi önemleri de, ithalat ve ihracat cesametindeki rolleri de oldukça mütevazidir» (31).

AET ülkeleri ile topluluk dışı ülkeler arasındaki ticarete varış ilkeleri uygulanmaktadır. Bu uygulama rekabet endişeleri ile geliştirilmiştir.

Meade'nin dördüncü optimallik ilkesinin gerçekleştirilmesi için sadece dolaylı vergiler değil, dolaysız vergiler de dikkate alınmalıdır. Emek açısından gelir elâstikliği kabul edildiğinde, emeğin marjinal maliyetinin, bu faktörle üretilen mamûlün marjinal değerine eşit olması gerektiği kaçınılmaz bir olgu olarak belirir. Dolayısıyla, mal üzerindeki dolaylı bir vergi ve/veya bu malı üretmek için sarfedilen emek üzerindeki dolaysız bir vergi, emeğin marjinal maliyetinin (ücret haddi), malın marjinal değerinden (fiyatı) sapmasına yol açar. (32) Görülüyor ki, dolaysız vergi ahenkleştirmesi yapılmadan sadece dolaylı vergi ehankleştirmesi ile ütopyik etkinlik kuralları sağlanmış olamaz. (33)

Bir ekonomik birleşme, üye ülke ekonomileri üzerinde dinamik etkiler de oluşturur. Bu etkiler, uzun-dönemde ortaya çıktığından dinamik etkiler olarak bilinir. Her toplumun temel amacı uzun dönemde yüksek bir kalkınma hızı sağlamaktır. Bu, AET üyelerinin de nihi amacıdır. (Antlaşmanın 2 inci maddesi).

Entegrasyonun büyüme hızını yükseltme mekanizmaları, ölçek ekonomileri, artan rekabet, dışsal ekonomiler, belirsizliğin azalması v.s. dir. (34).

Gümrük vergilerinin kaldırılması, dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi ve üye ülke ekonomilerini bir çizgiye getirebilmek için gerekli önlemlerin alınması, büyük bir pazarın uzun dönemde büyümeyi arttıracığının bir kanıtıdır. Ölçek ekonomisi yanlı

ların temel fikirleri, büyük işletme tiplerinin yararlı olacağına dayanır. Dev firmalar, büyük malî olanakları ile bir yandan önemli ölçüde araştırma faaliyetleri yürütülürken, diğer yandan da artan üretim nedeni ile ünite başına maliyetleri düşürebilir.

Piyasanın büyümesi ise hem üretim düzeyini yükseltir hem de piyasadaki rekabeti kamçılar. Rekabet, firmaların etkinliklerini arttırmalarına yol açar. Bu güç, firmaları araştırma yapmaya iter. Bu yol bir defa açıldı mı, tüm firmalar aynı şekilde hareket etmeye başlar.

Fakat, rekabetçi bir piyasa, yeni talep kalıplarının çabuk ve rahat uyumunu gerektirir. Genellikle ufak ve az yatırımlı firmalar değişen piyasa koşullarına daha çabuk uyabilir. Fakat ufak firmalar ise, ölçek ekonomisinden yararlanamazlar.

İktisadî birleşmelerin diğer bir yönü de dışsal ekonomilerdir. Balassa dışsal ekonomileri iki temel kısma ayırmaktadır: Bunlardan birincisi piyasa kanalı ile etkili olduğu halde, ikincisi piyasa dışından etkili olur. Piyasa mekanizması dışından etkili olan dışsallıklar da yine kendi içinde ikiye ayrılır: Statik dışsal ekonomiler ve dinamik dışsal ekonomiler. (35) Piyasa mekanizması dışında oluşan statik dışsal ekonomiler, üreticiler arasındaki direkt ilişkilerdir. Buna Meade «atmosfer» adı vermektedir. Üreticiler, üretimde aynı kaynakları kullanabilirler, vs.. Dinamik dışsallık ise zaman faktörünü içerir. Zaman içinde teknoloji ve maharet yayılımı bu tür dışsallığın en önemli örnekleridir.

Ekonomik birleşmelerde, piyasa mekanizması içinde oluşan en önemli dışsallık teknik dışsallıklardır. Bir firmanın üretiminin artması, dolaylı veya dolaysız olarak diğer firmanın üretiminin artmasına yol açar. Birinci firma, diğer firmaların ürünlerini girdi olarak kullanabilir veya başka firma mallarına talep artışı yaratabilir.

Birleşmeler, piyasada belirsizlikleri ve dar boğazları ortadan kaldırır. Bütün bunlar, yatırım hacminin ve böylece büyüme hızının artmasına yol açar.

3. Kalkınmakta Olan Ülkelerin AET ile Üyeliği

3.1 Başlangıç Düşünceleri ve Varsayımlar

Roma Antlaşmasının hükümleri, topluluğu başlangıçtaki ilk altı üye ülke ile tahdit etmemektedir. «Herhangi bir Avrupa ülkesi, kendi ideallerini paylaşması» koşulu ile topluluğa katılabilir. Antlaşmanın 237 inci maddesi açıkça şu hükmü getirmiştir. «Herhangi bir Avrupa ülkesi topluluğa girebilirler. Bu hüküm, ortak pazara dahil olmak için birçok Avrupa ülkesine, bu arada kalkınmakta olan ülkelere de (özellikle Yunanistan ve Türkiye) fırsat sağlamaktadır. Ancak bu hüküm, aynı zamanda belli de bu ülkelerin üstesinden gelemeyecek kadar büyük bir sorun getirmektedir. Bu bölümde, kalkınmakta olan ülkelerin AET ile birleşmesinin muhtemel sonuçları incelenmeye çalışılacaktır.

Kalkınmakta olan ülkelerin herhangi bir maddede monopolcü (Brezilya'nın kahvesi gibi) olmadığı varsayılmaktadır. Bu ülkelerde fert başına gelir düşüktür. Bu ülkelerde bazı sanayiler vardır, ancak bunlar nisbi olarak henüz tam olarak gelişmemiş olduğundan görece olarak yüksek maliyetle çalışmaktadır. Emek boldur fakat fazla kaliteli değildir. İhracatlarını daha çok ham maddeler veya tarım ürünleri oluşturur. Açıklamalarda, kamu harcamaları gözönünde bulundurulmayacaktır.

Bu koşullar veri olarak, bu tür ülkelerin AET ile birleşmesi halinde ortaya ne tür sonuç çıkabilir? Meseleye iki ayrı yaklaşım yapılabilir. Birincisi, kalkınmakta olan ülkelerin kurumsal yapıları dikkate alınarak, bunlarda gerekli değişikliklerin neler olduğu araştırılabilir. Bir defa, ekonomik kalkınmışlık düzeyi ne olursa olsun, hangi ülke AET ile birleşme durumunda olursa, genel ekonomik politikasında bazı değişiklikler yapması gerekir. Genel ekonomi politikasındaki bu ayarlamalar vergi ahenkleştirmesini de içermektedir. Diğer bir ifade ile, yeni üye ülke, topluluğun genel vergi yapısını ve oranlarını benimsemek zorundadır. Yeni üye ülke vergi yapısı ile topluluğun vergi yapısı arasındaki fark ne kadar büyük olursa, yapılacak ayarlama da o kadar zor olur. Meselâ, AET'de artan oranlı gelir vergisi ya-

nında bir de kurumlar vergisi vardır. İtalya gibi bazı ülkeler, genellikle kabul edilmiş sisteme uyabilmek için kendi ulusal sistemlerinde önemli değişiklik yapmak zorunda kalmıştır (36). Ülkelerin kendi vergi sistemleri ile topluluğun sistemi arasındaki farka bağlı olarak, her yeni üye bu tür zorluklarla karşılaşır.

Bu tür idarî zorluklar önemli sayılmakla birlikte, burada ele alınmayacaktır. Sorunun bu yönüne eğilmemek için iki sebep vardır. Birincisi, burada genel bir yaklaşım benimsenecektir. Böyle bir yaklaşım çerçevesi içinde, her ulusun karşılaşacağı idarî sorunlar fazla önem taşımamaktadır. İkincisi ise, bu tür idarî değişiklik ve ayarlamalar, sonuçta ortaya koyacakları ekonomik sonuçlarla değerlendirilmelidir. Söz konusu ekonomik sonuçları dikkate almadan, bu ayarlamaları değerlendirmek söz konusu olamaz. Bu durumu göre, ülkelerin birleşmeleri ekonomik esasa göre değerlendirilecektir.

Böylece, ikinci yaklaşımı benimseyerek, kalkınmakta olan ülkelerin AET ile veya genellikle kalkınmışlar topluluğu ile üyeliği ekonomik esaslarla izah edilecektir.

3.2. Ekonomik Etkiler

Kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmışlardan oluşan bir topluluğa üyeliğinin sonuçları iki açıdan ele alınacaktır: statik etkiler ve dinamik etkiler. Bu etkiler, bir arada çalıştığında, emek piyasası, ticaret hadleri, ödemeler dengesi ve istikrar koşulları üzerinde uzun dönemde etkili olacaktır.

3.2.1. Statik Etkiler

Gümrük birliklerinin klâsik izah tarzına uyularak, statik etkiler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar üretim etkileri ve tüketim etkileridir. AET ile birleşen bir kalkınmakta olan ülkede üretim ve tüketim hacim ve kalıpları nasıl değişecektir?

İkinci tüketim etkisi ele alınacaktır. Gümrük vergisinin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi ile tüketiciler gerçek fiyat haddi ile karşı karşıya gelmiş olacaktır. Diğer bir deyişle, gümrük vergilerinin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, gerçek fiyat hadleri ile iç fiyat hadlerini çakışır bir duruma sokmaktadır. Bu mali önlemler tüketicilerin refahını arttıracaktır. Bunun anlamı, tüketicilerin, hiç kimseyi daha düşük kayıtsızlık eğrisi üzerine çekmeden daha yüksek kayıtsızlık eğrisi üzerine geçmesidir. Böylece, mal piyasasında optimal dağılım sağlanmış olacaktır.

Bu açıklamanın altında üç varsayım yatmaktadır. Birincisi, tüketiciler arasındaki mal dağılımında adalet ilkesi gözetilmemiştir. Bir gurup tüketicinin bol mal alabilip, diğer gurup ise çok az malla yetinmek zorunda olabilir. Yine de optimallik koşulu sağlanmış olabilir. İkincisi, ödeme sorunlarına hiç eğilinmedi. Üçüncü olarak, ulaştırma maliyetleri dikkate alınmadı. Ulaştırma maliyetlerinin malların nihai tüketim yerindeki fiyat haddi ile çıkış ülkesindeki fiyat haddi arasındaki farkı oluşturduğu gerçektir. Bu tür maliyet elemanı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde oldukça önemlidir, zira bunlar geri ülkelerde çok yüksektir (37). Kalkınmakta olan bir ülkede yüksek ulaştırma maliyetleri mal fiyatlarını muntazam bir ulaştırma hizmetinin olduğu durumundakinden daha fazla yüksektir.

Gümrük vergilerinin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, tüketimin hacmini de, kalıplarını da değiştirir. İç fiyat hadleri ile gerçek fiyat hadlerini özdeşleştirerek tüketiciyi daha yüksek kayıtsızlık eğrisi üzerine çıkartmanın iki farklı etkisi vardır. İki mallı bir modelde, böyle bir değişikliğin muhtemel etkileri (1) görece olarak ucuzlaşmış malların tüketiminin yükselmesi (ikame etkisi) ve (2) toplam tüketimin artması (genel etkisi) şeklinde görülür.

Görülüyor ki, bu değişikliklerin sonucunda tüketim artacaktır. Ancak, bireysel mallara olan talep artışı kayıtsızlık eğrilerine de bağlıdır. İthal edilen malların fakir mal olmamaları, bunlara olan talebin artmasına yol açar. Talep artışı, dış arzın son-

suz elâstik olduğu varsayımı altında, kısa dönemli ayarlama yapılamayacağından iç fiyat artışı şeklinde değil, yüksek ithalât şeklinde ortaya çıkar.

Talebi artan ithal mallarının tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülebilir. Bu durumda tamamlayıcı mallara olan talep de artar. Ancak, bu tamamlayıcı mallara olan talep artışından ayrı, gümrüklerin kaldırılması ile ortaya çıkan gelir etkisi diğer mallara olan talebi de arttırabilir. Bu malların iç üretim mali olduğu varsayılabilir.

Roma Antlaşması dünya ticaretinin genişlemesini amaçlamakta ve bu teorik görüşün sonucu olarak da, müşterek gümrük oranı A.B.D. ve İngiltere tarifelerinden daha düşük düzeyde tutulmuştur (38). Böyle bir düşük tarife, bir bütün olarak dünya ekonomisi açısından bakıldığında, ticaret sapması derecesini azaltabilir, fakat tüm topluluk ekonomisinin açıklık derecesini yükseltir. Bunun sonucunda da topluluk dışından yapılan ithalâta talep artabilir.

Şimdiye kadar üye ülkelerdeki gelir değişikliğine değinilmedi. Eğer gelirden devamlı bir artış varsayılırsa, bu olgu marjinal ithal meyli mekanizması ile ithalâta olan talebi yükseltir. Bu etkinin gücü, marjinal ithal meylinin büyüklüğüne bağlı olur.

Müşterek pazara yeni dahil olan bir ülkede görülebilecek muhtemel tüketim etkisi, o ülkenin ekonomik gelişme düzeyine fazla bağlı bulunmamaktadır. Çünkü, burada kabul edilen sıfır ulaştırma maliyetleri ve sabit arz fonksiyonu varsayımı altında, tüketiciler arasında optimum mal dağılımının sağlanacağı kabul edilmiştir. Ancak bu noktada, gelişmekte olan ülkelerle ilgili iki nokta önemli olmaktadır.

Bunlardan birincisi, gelişmekte olan ülkelerdeki dolaylı vergilerin genel düzeyidir. Eğer gelişmekte olan ülkelerdeki dolaylı vergileri, gelişmiş ülkelerdekinden daha yüksek olarak varsayarsak (39), vergi ahenkleştirmenin doğal sonucu olarak, bu ülkelerdeki vergi düzeyinin azalacağını kabul etmek gerekir.

Başka hiç bir verinin değişmediği varsayımı altında, dolaylı vergilerin azalması, ülke halkının kullanılabilir gelirinin artmasına ve bu yoldan da gelir etkisinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu etki ile hem ithalâta hem de yerli üretime talep artabilir.

İkinci nokta ise, gelişmekte olan ülkelerdeki başlangıç gümrük vergilerinin düzeyi ile ilgilidir. Sermaye mallarının kıtlığı ve yeni gelişen sanayilerin varlığı sebebiyle, maliyetler genellikle yüksektir ve bu sanayiin korunabilmesi için yüksek gümrük tarifelerine ihtiyaç vardır. Bundan dolayı, yüksek gümrük duvarlarının indirilmesi, başlangıçta alçak gümrükler kullanan ülkelere daha fazla gelir ve ikame etkisi ortaya çıkarır. Sonunda, talep artış şiddeti yüksek olacaktır.

Kalkınmakta olan bir ülkenin AET ile birleşmesinin statik etkilerinin ikinci ana alt-bölümü üretim etkisi ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, acaba üretim yeri değişikliği ne yönde olacaktır? Sermaye kıtlığına bağlı olarak, gelişmekte olan ülkelere üretim maliyetlerinin yüksek olduğu varsayılırsa, üretim yeri düşük maliyetli merkezlere doğru kayar. Bu, genel anlamda ticaretin yaratılması olgusudur.

Ancak, böylece de birliğe giren ülkedeki tüm sanayi sektörü ortadan kalkmış olmayacaktır. Hatta gelişmekte olan ülkelerin bazı sanayi ürünleri durumunda olması için geçerli bir takım sebepler vardır. Bir defa, bu yörelerde çıkartılan hammaddelere dayalı sanayiler söz konusu ülkelerde kalabilir. Zira, hammadde ulaştırma maliyeti, nihai madde ulaştırma maliyetinden daha yüksektir. Dolayısıyla kuruluş yeri teorisi kurallarına göre kurulmuş olan tesisler, o malların üreticisi durumunu koruyabilir.

İkincisi, gelişmekte olan ülkelerin çoğu gelişmiş ülkelerin büyük sanayi tesislerini yan kuruluşlarının bulunduğu ülkelere haline gelmektedir. Örneğin, çoğu gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere ait sanayi kuruluşlarının fabrikalarını görmek mümkündür. Bu tür işbirliğinde, gelişmiş olan ülkedeki teknolojinin hemen aynı gelişmekte olan ülkede de görülebilir. Ücret haddinin görece olarak düşük olduğu varsayımı altında, bu ülkelerdeki üretim maliyetleri gelişmişlere oranla daha düşük olabilir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu endüstriler gümrük

İndiriminden veya tamamiyle kaldırılmasından fazla etkilenmez ve, hiç değilse iç pazar için de olsa, faaliyetlerini sürdürebilir. Ancak, tam üyelik durumunda ücret avantajı ortadan kalkmış ve bu etki zayıflamış olacaktır.

Üçüncü olarak, gümrük vergilerinin kaldırılması, nihai malların olduğu kadar bazı hammaddelerin de maliyetini azaltacaktır. Girdilerdeki fiyat azalışı, doğal olarak, nihai maliyeti, oradan da fiyatı etkileyecektir. Bu mekanizma ile iç üretim dış ürünler oranla daha cazip hale gelebilir. Elektronik âletler imâl eden firmalar buna iyi bir örnek oluşturur. Zira bu firmalar bazı önemli parçaları ithal eder.

Fakat, himayeci gümrük politikası uygulayan ülkelerde, bu etkiler ihmal edilir derecede zayıf olur.

Roma Antlaşmasının 131, 132 ve 133. maddeleri «... Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda ile özel ilişkileri olan Avrupa dışı ülkeler» açısından bazı hükümler getirmiştir. Bu hükümlerin ana amacı, söz konusu ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunmaktır. Antlaşmanın 132 nci maddesine göre: «Üye ülkeler, bu ülkelerle ticari ilişkilerinde, diğer üye ülkelere uyguladıkları kuralları uygulayacaktır.» Bu madde ve 133 üncü madde gereğince, söz konusu Avrupa-dışı ülkeler, AET'ye mal satarken, üye ülkelerin haklarından yararlanmaktadırlar. Diğer bir ifade ile, Avrupa-dışı imtiyazlı ülkeler, bazı bakımlardan aktif topluluk üyesi gibi görülmektedir. Roma Antlaşmasının bu hükmü, ticaretin sapmasına sebep olmaktadır. (40) Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkeler, toplulukla ilişkilerinde,, Avrupa-dışı imtiyazlı ülkelere göre daha düşük maliyetli ülke niteliğini koruyabilirse, ticaretin sapması olayını önleyebilirler. Ancak bütün bu düşünceler çoğunlukla tarımsal ürünlerde geçerliliğini koruyabilir.

3.2.2. Dinamik Etkiler

Tatmin edici bir büyüme haddi ve ona bağlı olarak, daha iyi gelir dağılımının sağlanması gibi bazı ekonomik sonuçların sağlanması açısından, kısa dönemli etkilerden daha çok uzun

dönemli etkiler önemli olmaktadır. Ekonomik birleşmeler sonucunda ortaya çıkacak uzun dönemli etkiler özellikle kalkınmakta olan ülkeler açısından önemli olmaktadır. Zaten kalkınmakta olan ülkeler açısından ekonomik birliklere katılma önerileri yüksek sermaye birikim oranı sağlanması esasına oturtulmaktadır. (41). Eğer ekonomide yapısal değişiklik öngörülüyorsa, uzun dönemli dinamik etkiler ön sıraya geçmektedir. Dinamik etkilerin unsurları olarak, rekabet, ölçek ekonomisi ve dışsal ekonomiler de alınacaktır.

Uluslararası mal ve faktör piyasalarında fizikî ve mali engellerin kaldırılması sonucunda, her iki piyasa da genişler. Ulaştırma maliyetlerinin sıfır olduğu ve tam dolaylı vergi ahenkleştirilmesi durumunda, müşterek pazarda bir malın fiyatı toplam taleple toplam arzın kesiştiği yerde oluşur. Böylece, birleşmenin bir firmanın üretimi üzerindeki etkisi, bu firma üretimine olan talep fonksiyonunun sonsuz elâstiklik kazanması şeklindedir. Diğer bir ifade ile, firma üretimine olan talep topluluk piyasa fiyatı düzeyinde düz bir çizgiden ibarettir. Bu sonuca göre, ünite başına toplam maliyeti bu fiyatın üzerinde olan bir firma iki karardan birini seçmek zorundadır: ya piyasayı terkedecek veya ünite başına maliyetlerini azaltacaktır. Eğer firmanın kararı piyasayı terk etme şeklinde olursa, etkin çalışmayan bir firma elimine edilmiş ve böylece tüketicî rantı artmış olacaktır. İkinci karar ise, daha etkin önlemlerin alınması ile ünite maliyetlerinin düşürülmesidir. İşte bu nokta, rekabetin ekonomi üzerindeki yapıcı etkisinin görüldüğü yerdir. Çünkü, bu olayın iki önemli etkisi vardır: İlk olarak modern teknolojinin alınmasına yol açar, ikinci olarak ise, yeni teknoloji yeni yatırımları gerektireceğinden, sermaye birikimine yol açar. (42). Görülüyor ki, rekabet hem sermaye birikimine hem de yeni üretim metodlarının kazanılmasına önemli katkıda bulunur. Hiç kuşkusuz, burada gelirin sermaye birikimine yol açabilecek potansiyelde olduğu varsayımı yapılmaktadır. Aksi takdirde, sermaye birikimi sadece teşvik sağlamakla oluşamaz.

Bu düşünceler hem kalkınmış hem de kalkınmakta olan ülkeler açısından geçerlidir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler açısından

dan rekabet ile ilgili bazı önemli noktalar vardır. Birincisi, kalkınmakta olan ülkelerin «her türlü monopolist unsurlar niteliği» taşıdığı iddia edilmektedir. (43) Dolayısıyla, rekabetten en büyük yararı gelişmekte olan ülkeler sağlayacaktır. Fakat bu olgu yakından incelendiğinde, böyle bir yorumun fazla doğru olmadığı görülür. Bir defa, rekabetin sermaye birikimine ve yeni tekniklerin uygulanmasına yol açması ekonominin imkânları dahilinde olur. Zira, kalkınmakta olan bir ekonominin bir tiplik özelliği de sermaye yetersizliği içinde olmasıdır. Bu durumda, «Bu ülkelerin er veya geç üretimde ve tüketimde yeni metodları uygulamaları gerekecektir» (44) ifadesi çelişkili görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından rekabet ile ters düşen diğer bir nokta daha vardır. O da sanayi sektöründe devlet mülkiyetidir. Burada da, devlet mülkiyetinin, sermaye yetersizliği gibi geri kalmışlığın temel niteliğinden kaynaklandığı ortadadır.

Son olarak, rekabetin yön verici rolü sanayinin her dalında ortaya çıkmamaktadır. Ağır sanayi gibi bazı sanayi dallarında, rekabet optimum sağlayamaz. Bu sahalarda plânlama gibi başka metodların uygulanması zorunludur. (45)

Tüm müşterek pazar açısından bakıldığında rekabet, hiç kuşkusuz, üretimde etkinliği arttıracaktır. Fakat kalkınmakta olan ülkeler bakımından durum fazla cesaret verici görülmemektedir. Rekabet sonucunda emekleme çağındaki ve bazı yeni sanayiler silinecektir. Yeni üretim teknikleri ve yüksek yatırım, milli gelir içinde daha yüksek tasarrufu gerektirir ki, bunun rekabetle doğrudan bir ilişkisi yoktur.

Piyasa hacminin genişlemesi, firmalara üretimlerini daha geniş çevrede satma olanağı verir. Böylece, küçük piyasanın üretim artışları üzerindeki kısıtlayıcı etkileri ortadan kalkmış olur. Firmaların azalan maliyetle çalıştıkları varsayımı altında, üretimin artması, optimum üretim noktasına yaklaşıldığını gösterir. Ölçek ekonomisi lehinde ileri sürülen genel düşünce budur. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu düşüncenin önemi, kötü ulaştırma ve düşük düzeyli gelir nedeni ile bu ülkelerdeki piyasanın oldukça dar olmasıdır. (46) Dış pazarlara açılma ola-

nağı olmadan, piyasanın küçüklüğü, bazı sanayilerin kurulması ve geliştirilmesi için önemli engel oluşturmaktadır.

Ölçek ekonomisi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemlidir. Ancak, burada her bir firma ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Zira, bazı firmalar için ölçek ekonomisi ilk bakışta görüldüğü gibi önemli olmayabilir. Bir defa bazı sanayi dallarında sabit maliyet fonksiyonu söz konusu olabilir. Bu durumda ölçek ekonomisi, U-şekilli maliyet fonksiyonundaki kadar önemli değildir. Ancak, sabit maliyetli üretim fonksiyonunda dahi, bazı firmalar, «ağır sermaye maliyeti sebebiyle maliyetlerin önemli ölçüde düştüğü uç solda» (47) bulunabilir. Ölçek ekonomisi ile ilgili diğer bir nokta da, sanayinin bazı dallarının çok az miktarda sermaye ile çalıştırılabilir olmasıdır. Veya alternatif olarak, bazı üretim faaliyetlerinin nisbeten ufak firmalarla oldukça ekonomik çalıştırılabilir olmasıdır. Eğer böyle bir durum söz konusu ise sadece ölçek ekonomisi sorunu bertaraf edilmiş olmakla kalmamakta, aynı zamanda ufak işletmelerin yüksek manevra yeteneğinden de yararlanmış olmaktadır.

Ticaret engellerinin ortadan kaldırılması, üretimlerini arttırarak maliyet üstünlüğü sağlayabilecek firmaları cesaretlendirir. Fakat, kalkınmakta olan bir ülkede ölçek ekonomisinin üstünlüğünü elde edebilmek için, oldukça zor olan rekabet sorununu çözmek gerekmektedir.

Birleşme ekonomisi dinamiği içinde üçüncü eleman ise, dışsal ekonomilerdir. Dışsal ekonomilerin bir bölümü faktör seyyaliyeti ile gerçekleşmiş olacağından, bu uygulamada faktör seyyaliyeti kabul edilmelidir.

Balassa'nın tasnifine göre iki temel dışsallık tipi vardır. Bunlardan biri piyasa mekanizması içinde cereyan eder, diğeri ise piyasa dışında cereyan eder. İkinci bir alt ayırımda ise her ikisi de tekrar ikiye ayrılır. Böylece dört tür dışsal ekonomi kavramı elde etmiş oluyoruz: piyasa mekanizması dışından etkili olan dışsal ekonomi, zaman içinde etkili olan fakat piyasa mekanizması dışında oluşan dışsal ekonomi, sanayiler arasındaki doğ-

rudan piyasa ilişkileri ile yaratılan dışsal ekonomiler ve son olarak, gelir değişimleri ile ortaya çıkan dışsal ekonomiler (48).

Statik dışsal ekonomiler, prodüktivitenin artırılması yönünde sağlanan «atmosfer»den ibarettir. Endüstriler arasındaki mesafe (hem coğrafi hem de ekonomik) açıldıkça bu tür dışsal ekonomilerin önemi azalır. Diğer bir ifade ile, statik dışsal ekonomilerden yararlanabilmek için, yeni tesisin bir sanayi bölgesinde kurulması gerekmektedir. Zira bu bölgelerde gerekli alt-yapı yatırımları yapılmış olur. Dolayısıyla, eski kurulmuş yörelerin statik dışsal ekonomiler sağlama üstünlüğü olduğu ileri sürülebilir. Görülüyor ki, önceden gelişmiş olan yörelerin yeni tesisleri çekme gücü vardır ve böylece uzun dönemde «polarizasyon - etkisi» ortaya çıkar (49). Bu açıdan bakıldığında gelişmekte olan ülkeler arasından durum fazla cazip görülmektedir. Faktör akışkanlığını da modele kattığımızda, durum daha da kötü olur.

Dışsal ekonomilerin ikinci ayırımında zamanla ortaya çıkan fakat piyasa mekanizması dışında oluşan ekonomiler yer almaktadır. Bunun en belirgin örneği teknoloji, yeni üretim teknikleri ve know-how yayılımıdır. Aynı topluluklar arasındaki ilişkiler arttıkça bu etkiler daha belirgin olur. Burada, özellikle emek olmak üzere, üretim faktörlerinin rolü büyüktür. Her ne kadar daha önce bahsedilen polarizasyon etkisi ile kalkınmakta olan ülkelere vasıflı emek göçü olur, vasıflı emeğin vasıfsız emeğe oranı ikinciler lehine değişirse de (50) bazı faktörlerin eski yerlerine dönebilecek sosyal v.s. faktörler oluşturulduğunda, yeni metodların ve know-how'ların yayılması sağlanmış olabilir. Bu mekanizma, özellikle emek ihraç edenler olmak üzere, çoğu gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir.

Gelişmekte olan ülkeler için daha önemli olan dışsal ekonomiler piyasa mekanizması içinde oluşanlardır. Burada iki güç ekonomiyi üzerinde etken olmaktadır. Bunlardan birincisi, «kalkınma kutbu» oluşturan «doğrudan piyasa ilişkileri», diğeri ise gelir değişiklikleri yolu ile etkin olan dışsallıktır. Piyasanın yeterli büyüklükte olduğu koşulu altında, sanayilerarası ilişkiler kalkınmada çok önemli olur. Sanayiler arasındaki bağlar, kalkınma sü-

recini bir sektörden diğerine yayan köprücükler oluşturur. Dolayısıyla, kalkınmakta olan bir ülkenin yapması gereken şey, sanayilerarası etkileşim gücü yüksek olan sanayi dallarını oluşturmaktır. Ara malı üreten sanayiler buna en iyi örneği oluşturur (51). Fakat burada da piyasa büyüklüğü önemli olmaktadır. Kalkınmakta olan ülkelerde diğer ülkelere gelen rekabeti karşılamak en zor sorun olarak belirmektedir.

Piyasa mekanizması içinde oluşan ikinci tip dışsal ekonomi, gelir değişiklikleri yolu ile ortaya çıkar. Etkin çalışan büyük çaplı bir tüketim malı üreten sanayinin gelişmesinin diğer mallara olan talebi de arttıracak ileri sürülmektedir.

Bütün bu dışsal ekonomiler iki ciddi tehdit altında bulunurlar. Bunlardan birincisi, bu ekonomilerden en yüksek verimi alabilmek için artan talebin etkin sanayi dalı ürünlerine yönelmesi gerekir. Buna ilâveten, bu sanayi dalı yöneticilerinin talep artışına karşı olumlu cevap vermeleri gerekir. Ancak bu koşullar altında talepte meydana gelen bir artış, etkin sanayi dallarını harekete geçirebilir (52). Ancak, sermaye yetersizliği bu yolda en önemli engel olarak belirir. Sermaye kıtlığı sadece gerekli üretim artışını tehdit eden bir engel olmayıp, fiyat artışının da en ciddi sebeplerinden birisidir. Dışsal ekonomilerin çalışmasını engelleyen ikinci faktör ise, piyasa cesametidir. İç pazarın dar olduğu (ki, çoğu kalkınmakta olan ekonomiler için geçerlidir) durumlarda, dışsallıkların ortaya çıkabilmesi için dış piyasalar tek çare olarak görülmektedir. Ancak, dış piyasalara açıldığında, şiddetli bir rekabet ile karşılaşılır.

Bütün bunların ışığı altında, gelişmekte olan ekonomilerde görülen engeller dışsal ekonomilerden yararlanma açısından da geçerliliğini korur.

3.2.3. Ticaret Hadleri

İktisadî birleşmelerin ticaret hadleri üzerindeki etkisi kalkınmakta olan ülkeler açısından çok önemlidir. Zira, ticaret hadleri

mal değişimi açısından bir ülkenin diğer ülkeye karşı olan durumunu açıklar. Ticaret hadlerinin iyileşmesi mal değişiminde bir ülkeyi goreli olarak daha iyi bir duruma sokarken, ticaret hadlerinin kutleşmesi, ekonominin mal değişiminde durumunu bozar.

Muhtelif ticaret hadleri kavramları arasından sadece un kullanacağız. Bunlar, mal değişim ticaret hadleri (N), basit faktör ticaret hadleri (S), ve gelir ticaret hadleri (I) (53). Aşağıda bunların formülleri verilmiştir:

— Mal değişim ticaret hadleri =

$$N = P_x / P_m$$

burada, P_x ve P_m , sırasıyla, ihracat ve ithalât, fiyat indeksleridir.

— Basit faktör ticaret hadleri, =

$$S = N \times Z_n$$

burada, Z_n ihracat sanayii verimlilik indeksidir.

— Gelir ticaret hadleri :

$$I = N \times Q_x$$

burada, Q_x ihracat hacmi indeksidir.

Müsterek Pazar katılan kalkınmakta olan bir ülkede görülebilecek muhtemel değişiklikler sonucunda yukarıda verilen ticaret hadleri muhtelif şekilde etkilenecektir. Neticede bunlardan bir kısmı iyileştiği halde, diğerleri olumsuz yönde etkilenebilir. Ayrıca, bir açıdan tanımlanan ticaret hadleri olumlu yönde etkilenebileceği halde, başka bir açıdan tanımlananı ise olumsuz yönde değişme gösterebilir.

Ekonomik birleşme sonucunda ticaret hadlerinde meydana gelen değişimlerin temel sebebine gelince, bunlardan  ele alınacaktır. Bunlar gelir değişiklikleri, verimlilik değişiklikleri ve birliğin bir bütün olarak pazarlık gücüdür.

Gelir değişikliğinin ticaret hadleri üzerindeki etkisi negatiftir. nkn gelir arttıkça, ithalât genişler ve neticede ticaret hadleri kötüleşir. ihracatın da artması ve böylece mal değişim ticaret

hadlerinin iyileşmesi de beklenebilir. Fakat ihracat hacmi, dış ticaret talep elâstikliğine bağlıdır. Dolayısıyla, gelir artışının ticaret hadleri üzerindeki ilk etkisi artan ithalât yolu ile görülür.

Gümrük vergilerinin kaldırılması, hiç kuşkusuz, görelî olarak ucuzluayan ithal malları lehine olarak hem gelir, hem de ikame etkisi meydana getirir. Eğer gelişmekte olan ülkelerde uygulanan dolaylı vergiler gelişmişlerdekinden daha yüksekse, bunların ahenkleştirilmesi ve diğer yergilerde bir değişiklik yapılmaması halinde, tüketicilerin gelirinin yükselmesine yol açılır. Kısaca, sadece gümrüklerin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, ithal mallarına olan talebin yükselmesine sebep olur. Bunun üzerine bir de göstermelik tüketim etkisi ilâve edilirse, durum daha da şiddetlenir.

Ekonomik birleşmelerin ticaret hadleri üzerindeki ikinci etkisi üretim etkinliğinden kaynaklanır (54). Eğer etkinlik artışı dahilinde tüketilen mallarla sınırlı olursa, ithalat artışı hızlanarak, mal değişim ticaret haddini olumsuz yönde etkiler. Buna mukabil eğer etkinlik artışı ihraç edilen mallar sanayiinde görülürse, basit faktör ticaret hadleri yükselir. Ancak, ihraç malları sanayiindeki etkinlik artış bu malların fiyatlarını da etkiler ve bu kanalla mal değişim ticaret hadlerini de değiştirebilir. Mal değişim ticaret hadleri aleyhe dönerse, basit faktör ticaret hadleri de aleyhe döner, zira mal değişim ticaret hadleri basit faktör ticaret hadleri içinde bir faktördür. Eğer ihracatta fiyat değişiklikleri olursa, dış talebin fiyat elâstikliği ve bağlı olarak, ihracat hacmi değişir ve bunun sonucunda da gelir ticaret haddinde değişme meydana gelir. Görülüyor ki, ihracat sanayiinde meydana gelecek verimlilik artışının genel olarak ticaret haddi üzerindeki etkisini görmek hemen hemen imkânsızdır.

İthal malları ile rekabet eden sanayilerde de verimlilik artışı görülebilir. Böyle bir verimlilik artışının sonucunda ithalât azalabilir ve ticaret hadlerinde bir iyileşme görülebilir. (55)

Bu bağlamda zikredilmesi gereken bir nokta da, gelişmekte olan ülkelerde görülen sermaye yetmezliğinin yukarıda sözü

edilen verimlilik artışı sağlama yolunda önemli bir engel oluşturmasıdır. Bundan dolayı, gelişmekte olan ülkelerde verimlilik artışı yolu ile ticaret hadlerini iyileştirmek fazla imkân dahilinde görülmektedir.

Buna mukabil, iktisadi birleşmeler gelişmekte olan ülkelere dış ticaret açısından bazı güçler sağlayabilir. (56) Bir defa, birlik içindeki gelişmekte olan ülkeler birlik dışındaki ülkelere karşı daha güçlü hale gelir. Bu olgu, söz konusu ülkelerin ticaret hadlerini iyileştirme yönünde katgıda bulunabilir. İkinci olarak, gelişmekte olan ülkeler çoğu kez ikili anlaşmalar yapmaya zorlanmıştır. Bu anlaşmalarda, söz konusu ülke ekonomileri açısından bir takım olumsuz maddeler bulunabilir. Yine bu anlaşmalar uyarınca, kalkınmakta olan ülkeler kendileri için fazla gerekli olmayan (kristal avizeler v.s.) lüzumsuz maddeler thal etmek zorunda bırakılmış olabilirler. Kalkınmakta olan ülkelerin birlik içine girmekle daha güçlü hale gelip bu anlaşmaları ortadan kaldırması, hiç kuşkusuz ihracat gelirlerinin daha rasyonel kullanımına yol açabilir. Üçüncü olarak, kalkınmakta olan bir ülkenin birliğe dahil olması, üye ülkelerle ilişkilerinde kendisine benzer ekonomilerle aynı koşullara bağlanması sonucunu doğurur. Bu nokta özellikle Türkiye ve Yunanistan açısından geçerlidir. Her iki ülkede benzer mallar ihraç ettiğinden, bunlardan birinin birliğe dahil olması, birlik üyeleri ile ticari ilişkilerinde ötekinin aleyhine bir sonuç doğurur. Birlik içindeki ülke birlik üyelerine hiçbir gümrüğe tâbi olmadan mallarını satabileceği halde, diğeri böyle bir haktan yararlanamayacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin ihraç mallarının nitelik ve bileşimine bağlı olarak, bu ülkelerin kronik bir ticaret hadleri sorunu ile karşı karşıya kaldıkları zaman ileri sürülmüştür. Bu ülkelerin çoğunlukla ham madde ihraç etmeleri ve sınaî mamûl madde ithal etmeleri ticaret hadlerinin aleyhe dönmesine yol açmaktadır (57). Ancak bu iddiaya karşı görüş ve iddialar da ileri sürülebilmektedir. Buna göre, bu ülkeler sadece gıda maddeleri (Engel kanununun geçerli olduğu) değil ham madde de ihraç eder. Ham madde fiyatları ise, gelir artışına bağlı olarak yükselir. Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ül-

kelerin ihraç ettiği malların gelir elâstikliği birden küçüktür. Ancak bir ülke açısından soruna bakıldığında, bu olgu o ülkenin ihracatını arttırma yolunda önemli bir engel olarak görülmektedir. Bütün bu tartışmalarda mal değişim ticaret hadleri söz konusudur. Bazı koşullar altında diğer ticaret hadlerinin iyileşebileceği beklenebilir (58). Görülüyor ki, sorun her yanı ile ele alındığında, ilk madde fiyatlarının olumlu gelişmemesi her koşulda gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadlerini mutlaka olumsuz yönde etkilememektedir.

3.2.4. İstikrar

Gelişmekte olan bir ülkenin gelişmiş ülkeler birliğine dahil olmasının, o ülke üzerindeki statik ve dinamik etkilerini ortaya koyduktan sonra, şimdi de bu süreç içinde iç ve dış istikrar sorununu ele alabiliriz. Diğer bir ifade ile, istikrar sorunu ile odak noktamızı mikro kavramlardan makro kavramlara çevirmiş oluyoruz (59). Genel fiyatlar düzeyi, istihdam ve GSMH'daki artışlar iç istikrar sorununu oluşturduğu halde, ödemeler dengesi dış istikrar sorununu oluşturmaktadır. Sorunun her iki yanı da birbirini üzerinde etkili olduğundan, burada hepsi birden ele alınacaktır (60).

Fiyatlar genel düzeyi, istihdam ve ödemeler dengesi (iç ve dış istikrar) arasındaki etkileşim ve ekonomik birleşme ile ortaya çıkıp, bunları etkileyeceği varsayılan güçler, hemen her ekonomide aynıdır. Örneğin, birliğe katılmakla piyasanın genişlemesi ve böylece bir ithalât fazlalığının ortaya çıkması her ekonomi için geçerlidir. Ancak bazı temel noktalar dışında, geri kalmışlığın kendisinden kaynaklanan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bir defa, kalkınmakta olan bir ülkede marjinal tüketim eğilimi, gelişmiş bir ülkedekinden daha yüksektir. İkinci olarak, gelişmekte olan bir ülkede marjinal ithal meyli de gelişmiş bir ülkedekinden daha yüksektir (61). Bu iki temel belirleyici olgulara bir üçüncüsü de eklenebilir, o da, gelir artışı sağlandıkça, marjinal ithal meylinin marjinal ihraç meylinin daha hızlı yükselme eğiliminde olmasıdır.

Burada yapılan diğerk bir varsayımsa, Roma Antlaşmasının tüm hükümlerinin eksiksiz uygulandığıdır. Antlaşmanın tam olarak uygulanması ile, politika konularında tam birliğe gidilmekte ve hiç bir üye tarafından böyle bir politikadan sapma yolları araştırılmamaktadır. Buna örnek olarak, Roma Antlaşmasında, üye ülkelerin gerekli olduğu zaman döviz kurlarını ayarlayabilecekleri hükmü gösterilebilir. Bu tür geçici önlemlere başvurulmadığı varsayılmaktadır. Bu varsayım yapıldığında, ortaya çıkacak sonuç, hiç kuşkusuz, ekonomi içindeki güçlere bağlı olacaktır.

Birleşme olduğunda, ilk etki yüksek gümrük vergilerinin kaldırılması ile ortaya çıkan gelir ve ikame etkileri ile belirlenir. Hem dahilide üretilen hem de ithal edilen mallara olan toplam talep açısından bakıldığında, gelir ve ikame etkileri uzun dönemde ters yönde işler. Gümrük vergilerinin kaldırılmasının ilk etkisi iç piyasada toplam talebin artırılması yönünde olur. Ancak bu talep artışının büyük bir bölümü ithal mallarına yönelik olur. Neticede ithalât büyür ve ödemeler dengesi üzerinde ciddi bir basınç meydana gelir. Dahilde üretilen mallar üzerine olan talep artışı ise, arzın arttırılmadığı durumda fiyat artışlarına yol açar. Gelişmekte olan ülkeler açısından geçerli olabilecek arzın elâstik olmaması koşulu altında iç fiyat artışları oldukça fazla olabilir.

Ekonomideki bazı güçler gelir artışını sınırlayabilir. Bir defa, artan talebin büyük kısmının ithal mallarına yönelmesi gelir artışı etkisinin görelî olarak daha zayıf ve sadece iç talebe ait olan bölümden oluşan kısımdan ibaret kalmamasına yol açar. İkinci olarak, iç talebe yönelen gelir artışının etkisi de, bu talep artışından gelir elde edenlerin marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak ortaya çıkar. Eğer söz konusu kişilerin marjinal tüketim eğilimi düşükse, gelir artış hızı da düşük olur. Herşeye rağmen genel fiyat artışı kaçınılmaz olur.

İç piyasada talebin artmasının net etkisi fiyatların artışı ve muhtemelen istihdam artışı şeklinde olacağı halde, dış dengede ödemeler bilançosunun bozulmasına yol açar.

Entegrasyondan önceki gümrük vergileri ne kadar yüksek ise, toplam talep üzerindeki gelir etkisi de o kadar yüksek olur. Fakat uzun dönem ithalât artışı fazla olmayacaktır, zira gelirin bir kısmı ithalât yolu ile dış ülkelere kaçmış olacaktır.

Kalkınmakta olan bir ülkenin liberalize edilmesinin ilk etkisi, dış ve iç istikrarsızlıktır. Birliğe dahil olmadan önceki gümrük haddi ne kadar yüksek olursa, birleşmenin etkisi o kadar şiddetli olur.

Birliğe dahil olan kalkınmakta olan bir ülkenin karşılaşılabileceği dramatik sonuçları ortaya koyduktan sonra, biraz da Antlaşmayı ihlâl etmeden bu sonuçların nasıl düzeltilebileceğine bakmak gerekmektedir. Fiyat artışlarını ve ödemeler bilançosu açıklarını ortadan kaldırmak için, birlikte veya ayrı ayrı üç önlem önerilebilir.

Birinci önlem, tüm üretim dallarında etkinlik önlemleri alınmalıdır. Eğer üretimde etkinlik artırılabilirse, arz artar ve fiyatlar genel düzeyi fazla yükselmez. Etkinlik ve üretim artışının istikrarsızlık sorunu ile mücadelesinde önemli zayıflıklar ortaya çıkabilir. Bir defa etkinlik artışı gelir artışına yol açabilir ve o kanaldan ithalatı yükselterek, ödemeler bilançosunu olumsuz yönde etkiler. Bu olgu, gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş olan ülkeler için de geçerlidir. Ancak, sorunun gelişmekte olan ülkelerdeki durumu gelişmiş olan ülkelerdekinden biraz farklıdır. Bir defa, etkinlik artışı, sermaye birikimine bağlı olarak ortaya çıkar. Birikim hem fiziksel hem de beşerî sermaye açısından gerçekleştirilmiş olmalıdır. Gelişmekte olan ülkelere temel yatırım malları üreten ağır sanayiın bulunmaması, bu malların ithalini zorunlu kılar. Neticede ödemeler dengesi olumsuz yönde etkilenir. Ayrıca yetersiz alt - yapı yatırımları ve vasıfsız emeğin kıt oluşu da etkinliği arttırmada önemli engellerdir.

Burada dış yatırımlar dikkati çekmektedir. Geniş anlamı ile dış yatırım, bir ülkeden başka bir ülkeye, başta faiz haddi olmak üzere çeşitli faktörlerin etkisi altında oluşan sermaye hareketi anlamına gelir ve bu niteliği ile, hiç kuşkusuz, sermaye akımı alan ülkenin ödemeler dengesine katkıda bulunur. İkinci

olarak, sermaye yatırımı verimliliği artırılarak, fiyat artışını sınırlanabilir. Üçüncü olarak, sermaye akımı ülkelerarasında teknoloji akımı yaratır. Tüm bu faktörler sermaye akımı alan ülkeler lehine çalışır. Ancak yabancı sermaye ile ilgili gözönünde bulundurulması gerekli başka faktörler de vardır. Bir defa, yabancı sermaye, sermaye akımı alan ülkeden döviz çıkışına sebep olabilir. Yabancı hissedarlara ödenen temettü payları bu tür bir döviz kaybına yol açar. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan dış kaynaklı yatırımlarda temettü ödemeleri, sermayeyi kısa sürede amorti edebilmek için, oldukça yüksek oranlarda tutulmaktadır (62). Bundan başka, gümrük duvarlarının kaldırılması, yabancı sermaye açısından cazip görülmeyebilir.

Dış yatırımlardaki güvenlik v.s. gibi tüm politik faktörleri bir tarafa bırakarak, sadece ekonomik açıdan soruna baktığımızda, gümrük vergilerinin kaldırılması sonucunda ithalatın güç kazanması, bu yatırımların cesaretini kırıcı rol oynar. Gümrük vergilerinin bulunduğu durumda, eğer bir yabancı mamül madde bir ülkenin gümrük duvarlarını aşamıyorsa (fizikî engeller veya gümrüklü yüksek maliyet sebepleri), o zaman bizzat üretimi o ülke içinde yürütme yoluna gidilir. Böylece, hem mamül madde hiç bir gümrük ödemedi iç piyasaya girmiş olur, hem de yabancı ortaklar hisselerini temettü şeklinde almış olur (63). Yabancı sermaye alan ülkelerin sağladıkları vergi kolaylıkları v.s. gibi diğer faktörleri de gözönüne alınca, işin çekiciliği daha da artar. Fakat birlik içinde tüm koşullarda eşitlik sağlanıp, rekâbet artınca, böyle bir politika uygulanamaz. Ancak, birleşme ile ortaya başka bir güç daha çıkar, o da üye ülkede daha güvenli bir havanın sağlanmış olmasıdır. Bu etki, ayrıcalık tanımayan rekâbetçi politikanın etkisini bir dereceye kadar hafifletebilir.

Ekonomide istikrar sağlamanın ikinci yolu ise toplam talebi azaltmaktır. Kamu harcamaları sabit alınmaktadır. Bu durumda, özel talep azaltılacaktır. Bu sorunu çözerken, toplam talep içinde yatırım malları talebi oranının düşmemesine özen gösterilmelidir. Ancak etki uzun dönemde ortaya çıkar.

Hem toplam talebi azaltmak hem de, eş zamanlı olarak, üretim malları talep oranını muhafaza etmek hatta yükseltmek

Roma Antlaşması çerçevesi içinde geleneksel aletlerle fazla imkân dahilinde değildir. Genel tüketim düzeyini ayarlayabilmek için tüketim vergileri ile önlem alınamaz. Dolaysız vergiler konusunda da devletler istedikleri gibi serbest hareket edemezler. Eldeki tek araç, perakendeci aşamada salınan bazı özel tüketim vergileridir. Ancak, bu araç dahi, Antlaşma hükümlerini bozmayacak şekilde kullanılacak olursa, etkisiz kalmaya mahkûmdur. Zira, tam etkinin ortaya çıkması için bu araç sonuna kadar kullanılacak olursa, Antlaşmanın ruhu zedelenmiş olur.

Ödemeler dengesi üzerinde etkili olabilecek diğer bir faktör de dışarıya emek göçüdür. Bu olayın ekonomi üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Bir defa bütün kalkınmakta olan ülkelere gizli işsizlik bulunduğu için emek göçü istenir. Dışarıya giden emek, tasarruflarının bir kısmını ailelerine göndermek isteyeceğinden, ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenir. Ancak, dışarıya gidecek işçiler genellikle kaliteli olacağından, gelişmekte olan ülkeler verimlilik açısından kayba uğrarlar (64).

İstikrarsızlığa karşı son bir önlem de, ilişki içinde bulunan ülkeyi enflasyona ortak etmek olabilir. Eğer gelişmekte olan bir ülke, enflasyonist baskının bir kısmını gelişmiş ülkelere aktarabilse, sorun biraz hafifler. Ancak böyle bir mekanizmanın çalışması, ülkeler arasında sıkı bir bağı gerektirir. Bu bağı ötesinde, gelişmekte olan bir ülke döviz kıtlığı sebebi ile böyle bir çözüme gidemez. Kaldı ki, döviz sorunu yapay yollarla da olsa çözümlenebilse bile, bu ülkelerin kalkınmış olan ülkelere yaptıkları ithafât miktarı o kadar ufaktır ki, enflasyon ihracı söz konusu olamaz.

4. Sonuç

Tüm politik ve sair pozitif iktisat - dışı faktörleri bir tarafa bırakarak, birleşmeler iki başlık altında sınıflandırılabilir: kalkınmış ülkeler arasındaki birleşmeler ve kalkınmakta olan ülkeler arasındaki birleşmeler. Bu tasnif sadece birlik oluşturan ülkelerin kalkınmışlık düzeyine göre değil, birliğin amacını da yan-

sıtacak şekilde yapılmıştır. Gelişmiş ülkeler arasında oluşturulan birlikler üretim ve tüketimde optimum dağılımı sağlamayı amaçladıkları halde, kalkınmakta olan ülkeler arasındaki birlikler hızlı kalkınmanın sağanmasına yöneliktir. Bunun doğal sonucu olarak, ikinci tip birliği oluşturan ülkeler ciddi bir yapısal değişiklik geçirir. Gelişmekte olan ülkeler, dış dünya ile ticaretlerinde ödemeler dengelerini düzeltmek için bir araya gelir. Bu ülkeler birbirleri ile aracı veya talepçi ilişkileri içinde olmadığından, sadece dış dünyaya karşı birlikte davranmak amacı ile hareket ederler (65).

Kalkınmışlık düzeyi farklı ülkelerin oluşturdukları birlik sorununa eğildiğimizde tamamiyle farklı bir durumla karşılaşırız. Böyle bir birlikte yukarıdaki iki amaç da bir arada belirir.

Kısa dönemli statik etkiler açısından, adalet problemi bir tarafa bırakılırsa, sistem çalışır ve üretim ve tüketimde optimumlar sağlanabilir. Birlikte genel görünüm böyle olabilir.

Ancak soruna gelişmekte olan ülke açısından bakıldığında, üretim ve tüketimin birlik içinde optimal dağılımı tam anlamı ile net kayıp olarak belirir. Bu bağlamda, tüm toplulukta refahın yükselmiş olmasına karşın, bir bölgede refah kısılması meydana gelmiş olabileceğinden, gelişmekte olan ülke açısından refah etkisi geçerli olamaz. Ancak, bunu telâfi edebilecek bir yeniden dağıtım sistemi bozulan bu durumu iyileştirebilir (66).

Emek ve sermaye çıkışına yol açacak olan kutuplaşma etkisi, birlik içinde gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkileyecektir. Gelişmekte olan ülkeler bu gücün etkisinden kurtulamazlar. Bu etkiler sonucunda üretimde görülebilecek verimlilik azalışı veya, belki de, çok ufak artışlar, bu ülkelerin kolaylıkla başedemeyecekleri enflasyona ve iç ve dış dengesizliklere yol açacaktır.

Vergi ahenkleştirmeleri gibi hükümler, birlik üyelerini bazı araçlardan mahrum kılmaktadır. Birlik oluşturmak, üye ülke

ekonomilerini daha duyarlı hale getireceğinden, söz konusu istikrar önlemlerinin etkileri daha da zayıflamış olacaktır.

Birlik içinde etkili olan hemen her faktör birlik üyesi kalkınmakta olan ülke aleyhine çalışır.

NOTLAR :

- 1) Due, J. F. and Robson, P.: «Tax Harmonization in East African Common Market», **Fiscal Harmonizations in Common Markets** (editör Carl S. Shoup), Columbia University Press, New York, 1967, Cilt II, s. 558.
- 2) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», **Fiscal Harmonizations in Common Markes**, op. cit., s. 4.
- 3) Bu yaklaşım Profesör Dosser tarafından kullanılmıştır. Ibid., s. 5. Ancak, zamanla bu yaklaşım önemini yitirmektedir.
- 4) Dosser, D. and Han, S. S.: **Taxes in the EEC and Britain: The Problem of Harmonization**, European Series, No: 6, London, 1968, s. 43.
- 5) Gerçek dünyada, toplumca adil kabul edilecek bir gelir dağılımı optimum olarak alınabilir.
- 6) **EEC, Report of the Fiscal and Financial Committee** (1962) International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam, 1963, s. 104.
- 7) Pryce, R.: «Customs Union and Economic Union in the EEC.» **The Common Market**, (editor John Calmann), W. and G. Baird Ltd., Belfast, 1967, s. 44.
- 8) Ibid., s. 45.
- 9) Prag, D.: «The Treaty of Rome,» **The Common Market**, op. cit., s. 11.
- 10) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, Houghton, Mifflin Co., Boston, 1967, s. 176.
- 11) Pryce, R.: «Customs Union and Economic Union,» op. cit., s. 45.
- 12) **EEC, Report of the Fiscal and Financial Committee**, op. cit., s. 98.
- 13) Neumark Komisyonunun Antlaşma çerçevesinde ilk elde incelemesi gerekli konular şöyle belirtilmiştir:
 - a) Üye ülkelerde yürürlükte olan mali hükümlerin Ortak Pazarın oluşmasını ne dercede engellediği incelenecektir.
 - b) Bu farklılıkların bertaraf edilmesinin ne kadar mümkün olduğu incelenecektir.Buna göre, Komisyon, bir iç pazara analogik olan Müşterek Pazar kurulması fikrini esas alacaktır.
- 14) **EEC, Report of the Fiscal and Financial Committee**, op. cit., s. 148.
- 15) Ibid., s. 149.
- 16) Ibid., s. 149.

- 17) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 31-41.
- 18) Ibid., s. 3-4.
- 19) Viner, Jacob: **The Customs Union Issue**, 1950.
- 20) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 174.
- 21) Meade, J. E.: **The Theory of International Economic Policy**, Cilt II - **Trade and Welfare**, Oxford University Press, London, 1966, F. IV. Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 64.
- 22) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 64.
- 23) Tabiat faktöründe olduğu gibi faktör arz elastiği sıfırsa, dolaylı bir verginin böyle bir etkisi olmayacaktır. Ayrıca, çabaların optimize edilmesi ilkesine ilişkin olarak baş vergisi ileri sürülebilir. Meade, J. E.: **Trade and Welfare**, op. cit., s. 66-67.
- 24) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, George Allen and Unwin Ltd., London, 1961. Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 177.
- 25) Şekil şu kitaptan alınmıştır: Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 184.
- 26) Lipsey, R. G.: «The Theory of Customs Unions: A General Survey», **Economic Journal**, Eylül, 1960, s. 499.
- 27) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 25-35.
- 28) Ibid., s. 33-34.
- 29) Dosser, D.: «Economic Theory of Tax Harmonization», op. cit., s. 70.
- 30) Lipsey, R. G.: «The Theory of Customs Unions: A General Survey», op. cit., s. 501-502.
- 31) EEC, **Report of the Fiscal and Financial Committee**, op. cit., s. 148.
- 32) Meade, J. E.: **Trade and Welfare**, op. cit., s. 66.
- 33) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 69.
- 34) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., II bölüm, Scitovisky, T.: **Economic Theory and Western European Integration**, Unwin University Books, London, 1962, F. III.
- 35) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 145-6.
- 36) Dosser, D., and Han, S. S.: **Taxes in the EEC and Britain**, op. cit., s. 32.
- 37) Diğer bir deyişle, coğrafik mesafeler bir yana bırakılırsa de kalkınmakta olan ülkelerde ekonomik mesafeler çok uzaktır. Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 41. Chou, Yu-Min: «Economic

Integration in Less Developed Countries», **The Journal of Development Studies**, cilt III, No. 4, Temmuz, 1962, s. 359.

38) Bakınız sayfa 10.

39) Williamson, J. H.: «Public Expenditure and Revenue: An International Comparison», **Manchester School of Economic and Social Studies**, 29, Haziran, 1961.

40) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 189.

41) Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Among Developing Countries», **International Trade Regional Managements Theory in a Developing World**, (editor R. Harrod), Mac Millan and Co. Ltd., London, 1963, s. 206.

42) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 102.

43) Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 219.

44) Ibid., s. 219.

45) Bu J. Tinbergen'in iddiasıdır. Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 219.

46) Scitovsky'ye göre, yeni yatırımlara yapılan yatırım, (a) gelirlerin seküler olarak yükselmesi, (b) eski kapasitenin yenilenmesi gereği ve (c) talep kalıplarındaki bir değişiklikten kaynaklanan talep artışından ileri gelir. Ona göre: «Yeni kapasitenin optimum hacmi, bu talep artışı ile ilgilidir». **Economic Theory of Western European Integration**, op. cit., s. 114-115.

47) Allen, R. L.: «Integration in Less Developed Areas», **Kyklos**, Cilt XIV, 1961, s. 323-4.

48) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 145-6.

49) «Kutuplaşma» Hirschman'ın kavramıdır. Hirschman bu kavram, dışsal ekonomilerin dinamiğini açıklamada kullanır. Ancak, Balassa dinamik ve statik dışsal ekonomiler arasında ayırım yapmamaktadır. Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration** op. cit., s. 145 ve Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 221.

50) Dışa giden emeğin kaliteli olduğu varsayılmaktadır.

51) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 151-2.

52) Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration**, op. cit., s. 131.

53) Meier, G. M.: **International Trade and Development**, Harper and Row, London, 1964, F. 3.

54) Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration**, op. cit., s. 7016.

55) Allen, R. L.: «Integration in Less Developed Areas», **Kyklos**, Cilt XIV, 1961, s. 326.

- 56) Ibid, s. 326-29.
- 57) Örneğin: United Nations: **Towards a New Trade Policy for Development**, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Raporu New York, 1964.
- 58) Meier, G. M.: **International Trade and Development**, op. cit., s. 55-63.
- 59) Shaw, G. K.: «European Economic Integration and Stabilization Policy», **Fiscal Harmonization in Common Markets**, op. cit., Cilt II, s. 11.
- 60) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 268.
Dossier, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 92-107.
Meir, G. M.: **International Trade and Development**, op. cit., F. 4.
- 61) Meier, G. M.: **International Trade and Development**, op. cit. s. 73.
- 62) Çoğu kalkınmakta olan ülkelerde, çok yüksek oranda temettümler dağıtılmaktadır.
- 63) Johnson, H. G.: «Fiscal Policy and Balance of Payments», **Government Finance and Economic Development**, (editorler: A. T. Peacock ve G. Hauser), OECD, Paris, 1965, s. 158.
- 64) Bu sorun, kalkınmakta olan ülkelerin beyin göçü sorunundan ayrıdır.
- 65) Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 206.
- 66) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 179.

KAYNAKLAR :

- Allen, R. L.: «Integration in Less Developed Areas» *Kyklos*, Vol. XIV, 1961.
- Balassa, B.: *The Theory of Economic Integration*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1961.
- Chou, Yu-Min: «Economic Integration in Less Developed Countries: The Case of Small Countries» *The Journal of Development Studies*, Vol. III, No. 4, July, 1967.
- Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: *Theoretical Issues in International Economics* Houghton Mifflin Co., Boston, 1967.
- Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization» *Fiscal Harmonization in Common Markets* (ed. by Carl S. Shoup), Columbia University Press, London, 1967.
- *Taxes in the EEC and Britain: The Problem of Harmonization*, European Series, No. 6, London, 1968.
- Due, J. F.: «Tax Harmonization in East African Common Market» and Robson, P.: *Fiscal Harmonization in Common Markets* (ed. by Carl S. Shoup).
- EEC: *Report of the Fiscal and Financial Committee (1962)* International Breaux Fiscal Documentation, Amsterdam, 1963.
- Johnson, H. G.: «Fiscal Policy and the Balance of Payments» *Government Finance and Economic Development*, 9 ed. by A. T. Peacock and G. Hauser), OECD, Paris, 1965.
- Lipsey, R. G.: «The Theory of Customs Unions: A General Survey» *Economic Journal*, Sept., 1960.
- Meade, J. E.: *The Theory of International Economic Policy*, Vol. II - *Trade and Welfare* Oxford University Press, London, 1966.
- Meier, G. M.: *International Trade and Development* Harper and Row, London, 1964.
- Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries» *International Trade Theory in a Developing World*, (ed. by R. Harrod), MacMillan and Co., Ltd., London, 1963.
- Prag, D.: «The Treaty of Rome» *The Common Market* (ed. by J. Calmann), W and G. Baird Ltd., Belfast, 1967.
- Pryce, R.: «Customs Union and Economic Union in the EEC» *The Common Market* (ed. by J. Calmann).

- Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration** Unwin University Books, London, 1962.
- Shaw, G. K.: «European Economic Integration and Stabilization Policy» **Fiscal Harmonization in Common Markets** (ed. by Carl S. Shoup).
- United Nations: **Towards a New Trade Policy for Development, Report** by the Secretary General of the United Nations Conference on Trade and Development, New York, 1964.
- Williamson, J. H.: «Public Expenditure and Revenue: An International Comparison» **Manchester School of Economic and Social Studies**, 29, June, 1961.